

JURNALUL LITERAR

DIRECTOR / G. CĂLINESCU

No. 3

1948

MARINO ȘI GONGORA

BIBL. UNIV. CLUJ
Nr. 197 - 1948
Exemplar 1/101

Cavalerul Marino (1569—1625) s'a bucurat de o reputație imensă, a fost protejat de prințipi și prelați, a fost pensionarul curții regale franceze și „bogat ca un asin”, întorcându-se în orașul natal Napoli, a fost primit în triumf de o mulțime care se îngrămădea sub un soare arzător în jurul calului său în frunte cu un steag cu o lungă inscripție ocazională în litere de aur. Contemporanii, citind versurile sale, scoteau strigăte de admirație: „oh! che vena! oh! che purismo! oh! che pellegrini concetti!” și unul, Claudio Achillini, nu se sfiește să-l socotească cel mai mare poet al lumii „o tra i latini, o tra i greci, o tra i calde, o tra gli ebrei”. Poetul însuși care se spune că era foarte lăudăros, avea o mare opinie despre el însuși, și, notă simpatică, primea elogiile fără ipocriizii, mărturisind că lauda e o muzică plăcută tuturor.

Apoi gloria aceasta superlativă se evaporă și rămase numai noțiunea pejorativă de „marinism”, care, la drept vorbind, nu-i puțin lucru. S'au făcut chiar încercări de rehabilitare. Croce, într-o astfel de încercare, descoperă în lirica secentescă două note esențiale: sensualismul și ingeniozitatea. Ingeniozitatea se traduce în limbajul epocii prin ușurința de a produce „concelli”. Rămâne dar să înțelegem mai just noțiunea de „concelto”. Prin corespondența lui Marino întâlnim și alte expresii programatice: „capricci poetici”, „metafone piacevoli”, „altezza di concetti”, „vivezza d'arguzie”, „dolcezza di stile”, „novità”, „diligentura gentile”. În fine într'un sonet împotriva lui Murtola dăm de o definiție foarte citată și întoarsă la sensul pozitiv:

Ținta poetului e de a minuna

Vorbesc de cel excelent și nu de cel grosolan

Cine nu poate uimi, ducă-se la țesală.

Aceste expresii sunt suficiente pentru a înțelegi mentalitatea poetului. Poezia se adresează unor gusturi blazate, deci e nevoie de nuanță și excitație: dilicatura, meraviglia. Și cum stupefacția nu

se poate obține cu elemente clasice, ineditul „la novità” constituie o condiție imperioasă. Capriciul, săritura dezordonată, peste raporturile convenționale intră în operația obligată a poetului. „Metafora” implică o sforțare a imaginației, „arguzia” însă aparține procesului intelectual. Contradicția e numai aparentă. Raporturi de idei ori raporturi de imagini, toate rezultă mai ales dintr'un efort al intelectului și urmăresc în fond o plăcere intelectuală, ce dispare apoi prin obișnuință. „Il concetto” nu e decât „witz”-ul, așa cum l-a definit Jean Paul, veritabil marinist german. „Far concetti” și „witzeln” înseamnă a stabili raporturi între lucruri analogice sau îndepărtate, a aduce în lumina conștiinței posibile corespondențe în univers: „daher kommt das Wort Witz, als die Kraft zu wissen, daher „witzigen”, daher bedeutete er sonst das ganze Genie, daher kommen in mehreren Sprachen dessen Ich = Mitnamen Geist, esprit, spirit, ingeniosus”. Într'adevăr Marino e un om de „spirit” în modul lui Jean Paul, extinzându-se și asupra „spiritului plastic” (Jean Paul e un metaforist înversunat), a jocului de cuvinte împins până la calambur. Din cauza aceasta, Marino e foarte înclinat spre bufonerie. Despre Murtola care a tras cu pistolul în el, scrie: „doveva venir con l'epistole e non con le pistole, con lo stile e non con lo stiletto...” În legătură cu purecii care-l pișcă în închisoare face niște aluzii la Luigi Pulci, care sunt adevărate „freddure”. Un calambur cu topo (șoarece) și topica i se pare așa de excelent încât îl repetă. Observațiile asupra limbii franceze sunt niște calambururi sonice prin care se caută a se scoate un sens contrar dintr'un cuvânt francez citit italianeste. Cităm numai unul: „Il far colazione si dice „digiunare”. Când Marino este mai imaginos se observă că intenția lui nu e atât de a satisface ochiul cât de a stabili apropieri inuzitate, chiar paradoxale. Limba este „ostetrica degli animi”, gura „un'animața lira, dove invece di corde sono i denti”. Detractorilor „anche le rose putono”. Ouăle sunt așa de stricate că nu e unul „che non sia gravido din un basilisco”. Murtola a voit „să se nemurească cu moartea” lui Marino. Și multe altele de felul acesta.

Sensualitatea lui Marino și a mariniștilor trebuie lămurită. Ea nu reprezintă un caracter exclusiv pentru că aceleași elementare lascivități le găsim la toți poeții fără deosebire. Marino nu-i deloc refractar temelor grave și sacre și o lungă compoziție, între altele, e scrisă *In morte di sua madre*. Nici n'am putea îndrăzni să afirmăm că Marino n'avea sentiment. Cași anticii, el nu știa să-l obiectiveze, crezând că-l poate inculca prin simple idei. Lirica lui Marino este esențialmente abstractă, încât senzualitatea e o impresie rezultată din faptul că acele câteva plasticități au rămas izolate pe un schelet. Un poem pentru Marino e un lung discurs, frapat din loc în loc cu câteun „concetto”, când nu e un catalog întreg de

„metafore piacevoli”, cum este următorul sonet definind conștiința:

Vierme nemuritor care cu dinte secret
rozi mereu gândurile mușcătoare
câine intern care asurzești urechile
minții leneșe cu perpetuul lătrat,
vultur iute, etc.

Imaginile sunt excelente și s'ar putea scrie cu ele câteva sonete, având ca poantă o singură imagine: viermele nemuritor sau câinele intern care latră. Dintr'un singur element de mai sus, Baudelaire a făcut un sonet sguđuitor culminând cu

— Et le ver rongera ta peau comme un remords.

Lui Marino nu-i lipsea fondul liric, dovadă acel sonet narând o întâlnire nocturnă în lătratul câinilor și gălăgia familiei deșteptate a fetei sub protecția lui Amor care dă invizibilitate:

Deschisei ușa scârțâitoare și cruntul paznic lătrător
Al pragului mă mușcă de picior;
Veghiau slugile și luna
Răsări pe cer mai clară ca niciodată; y Cluj
Lilla mea înveșmântată în alb
Imi înconjură muștește gâtul cu brațele,
Dar, gălăgioși, ai casei alergară
Iar eu înghețai ca gerul, tremurai ca frunza,
N'aș putea spune de nu cumva vederea
Nu le fu luată de lumina
Dublului soare al dulcilor ei ochi.
Amor ieși înainte-mi cu aripile
Și poate fui înconjurat de negura deasă a suspinelor
Încât devenii invizibil pentru ceilalți.

Popularele „sărutări” ale lui Marino, nu erau lucru nou. Punctul de plecare e în **Catul (Ad Lesbiam)**:

Da mi basia mille, deinde centum;
Dein mille altera, dein secunda centum;

Prin Jan Second, prin Ronsard tema devenise curentă:

Pour éffacer mon émoi,
Baise-moi.

Totul la Marino se reduce la găsirea vreunei „diluțura gen-tilă” la rece, căci nu poate fi vorba de vreo spontaneitate senzuală în asemenea încordare artificială. Gura este coraliu care mușcă și cănând ajută, un „rubin moale” pe care îl sugerează „amante anima”. Limbile se duelează:

Entran scherzando in giostra.

Gura mai este trandafir încărcat de rouă și frecventat de albine, iar sărutarea miere iblee, zahăr de trestie. Sâni sunt „alpi d'avorio”. Dar atâta tot. Cu greu ai găsi plasticități mai evocatoare. Putem bănuși că în vremea lui Marino surprindeau imagini azi șterse și prețioase, a numi de pildă pădurea „secretar” al durerilor „secretario fedel de' suoi dolori” iar inconstanța în dragoste „cameleonite”.

Examinând lirica secentescă, Croce constată varietatea condițiilor sociale ale femeii cântate de poeți: doamnă, servitoare, cerșetoare, sclavă, balerină, legătoare de cărți, adunătoare de castane, etc. precum și interesul pentru deformări fizice (oarbă, schioapă, mută, bâlbâită, gușată, știrbă) și în fine pentru femeile urâte pentru „le belle donne totalmente brutte”. E just să adăogăm că adesea asemenea poezii au ton burlesc, însă nu mai puțin ele sunt dovada unui „fior nou”. Faptul că Marino cântă văduvele tinere îmbrăcate în „manto di notte ed abito di morte” e un indiciu de satanism romantic. Poetului îi place de asemeni femeia înaltă,

Colei, perchè si vede
che di statura eccede:

(asta amintește pe „tânăra uriașă” a lui Baudelaire), femeia cu obraz maur, „la bella mora”, țigancă (Zingaretta leggiadra), sclava brună, elogiată în termeni biblici:

Nera sì, ma se'bella...

Și acesta e un timid preludiu la baudelairiana femeie de culoare:

Bizarre déité, brune comme les nuits.

Și Baudelaire arată interes pentru cerșetoare, bătrâne, orbi în acclăși spirit de paradox. Secentiștii au celebrat „in cento modi” (zice Croce) pletele: părul negru, părul roșu. Giovan Leone Sempronio cântă „i capelli fasciati dopo la lavanda”, părul legat după

spălătul pe cap. Evident și Marino va evoca părul de aur, și părul de culoarea cernelii.

La fel Baudelaire (urmat de Mallarmé) va fi cântărețul părului:

La langoureuse Asie et la brulante Afrique,
Tout un monde lointain, absent, presque défunt,
Vit dans tes profondeurs, forêt aromatique!

În chip timid secentiștii se îndreaptă spre intuiția „simbolurilor”. Fascinația pe care o exercită asupra lor anume animale decorative, porumbel, păun, prevestesc parnasianismul și simbolismul. Marino (simplificând puțin):

Desfacă mândra porumbiță la soare
șiragul grațios de măргеle
al gâtului pompos;
dechidă păunul superb
bogata sferă
a penelor constelate.

Croce mai observă că acești poeți au fost atrași de apă și de variatele ei jocuri și face apropieri cu D'Annunzio. Marinistii sunt tentați nu de cascade și cataracte ci de apa captată, rezervoare, debite artificiale, bazinuri, jet d'eau-uri, deșteptând sentimente de somptuozitate și melancolie monumentală. Odată, Marino aduce și o viziune de paradiziac acvatic. Își închipuie a se lăsa într-o mare pacifică la o pădure de corali spre a oferi iubitei două trunchiuri de câte o sută de ramuri:

Azi am mers singur și am cercetat
cu trudă adâncurile de cristal
și din stânca aspră și ascuțită dela fund
am smuls cu putere și sudori
două trunchiuri de câte o sută de crengi.

În general poetul barochist se distinge prin aceea că urmărește o problemă de plastică, făcând uz de „ingegno” și de „genio” și urmărind plăcerea, „gustul”. Poezia n'are drept scop „l'ammestramento ma il diletto”, nu depinde „dalla politica, ma dalla sofistica e dalla retorica”. Marinistul e un speculativ al formei, un poet pur, cum, zicem azi, proclamând autotelismul artei. Experiențele sale nu sunt de viață, ci de artă. Dacă ar ține un jurnal ar fi unul de atelier. Clasicul se preocupă de legile morale, romanticul explo-

rează fizica și metafizica, întâiul are înainte un canon, al doilea un ideal, barochistul are gustul și ingeniul cu care verifică și multiplică formele. Poezia se confundă integral cu arta. În înțelesul acesta marinistul e în căutare de senzații noi estetice, care vor duce totuși la o îmbogățire a conștiinței. Căci dacă negresa atrage atenția barochistului cu luciul de abanos al pielei, mai târziu romantismul va pune problema destinului omului de culoare.

Interesul artistului îmbrățișează lucruri sublime și meschine. Gerolamo Preti cântă un cal barbar, „emulator cu vântul”,

alergător iute și sburător fără aripi

și o „donna a cavallo”, de care animalul e mândru:

mișca repede pașii asemeni vântului
și se mândrea de-așa măreață sarcină.

Gerolamo Fontanella face elogiul înotătoarei:

Am văzut pe Lilla, sărind de pe țărni,
dintr'un salt, ca steaua dimineții.

Același conjură ploaia, descriind seceta:

Tragică e pădurea, iar muntele arid și singur
are mantia și coama bătute de pulbere,
pământul seamănă cu câmpul Etiopiei.

Deasemeni delfinul care-și saltă coada din mare la Posilipo:

Delfinul încovoiat,
Cu coada în furcă, saltă prin cristale.

Pietro Michiele face o exclamație nopții:

O noapte, împărăteasă mândră
a stelelor.

Patul i se pare lui Tommaso Gandiosi o navă pe mare:

Adesea îmi pare o mare turburată și cruntă
pe care sunt gluma austrului și acvilonului.

Anume instrumente fizice încep să capete semnificație poetică.

(ceasornicul, ochelarii) și nu fără ingeniu. De pildă Bernardo Morando în *L'amante e gli occhiali*:

Am fost linx înainte, dar apoi când ridicai ochii
La prea luminosul obiect al ochilor tăi
Ca o bufniță rămăseși orbit de soare.

Giuseppe Battista dedică versuri escopetei, *Lo schioppo*:

Lasă, Moarte, secera, inutilă
Și cu unealta în fața căreia nu-i scăpare
Învăță dela lume să trăznești lumea.

Mariniștii sunt în deosebi poeți de interior și de *boudoir* cântând spălarea și uscarea părului, îmbrăcarea în fața oglinzii, pieptănarea „capului incult”, împletirea cozilor, gropițele în obraz, alunițele, mânușile de mătase, pieptenele rupt, evantaiul. Nu ocolesc nici invaliditatea, dintele căzut, piatra la rinichi. Aceasta din urmă e o temă din care în culegerea lui Croce sunt două poezii și una a lui *Ciro de Pers* foarte bună:

Știu că pe aceste pietre își ascute armele
moartea, și în viscerele mele se naște
marmura care îmi va acoperi mormântul.

Insectele mici, greerele, musca căzută în călimară, fluturile la lampă, păduchele de cap (fiarele de fildes, cum le zice Anton Maria Narducci în vestitul lui sonet) se bucură de atenție. Purecele surprinde prin dimensiunea lui mică. În afară de sonetul lui Giuseppe Artale datorăm lui Paolo Zazzaroni *Epitaful unui purice*:

Bun arcaș a fost cine mi-a luat sufletul
Ca atom credeam că sunt nemuritor.

Dintr'un simplu spirit de contradicție a comunului se închină versuri și broaștei (Antonino Galeani):

Flică a noroiului și a ploilor de vară
limbută verde în sânul undei.

Însă mai târziu se va desvolta de aci tema animalului dămnat. Atenția cade asemenea asupra unor elemente somptuoase, minerale ori vegetale: rodia (va interesa și pe Paul Valéry) bulgărele de zăpadă, hermina (*L'Ermellino*). Pentru aceasta din urmă Fontanello găsește o margine excelentă:

Animal placid și grațios
cu blana de moale zăpadă.

Apoi urmează câteva alimente subtile, băuturi, precum mierea, laptele, vinul. Aceasta sunt ce-i drept teme foarte vechi de poezie agrestă și anacreonitică. Marinaștii le înnoiesc ca Filippo Massini, fiind vorba de vin:

Du-te Volpin, sub pământ la micul vas
încins cu fier, și scoate buna băutură
cu coloare de topaz și de chihlibar auriu
fără de care nu îndrăznesc niciodată să merg în Parnas.

Dar Seicento se îmbogățește cu sensibilitatea pentru cafea, ceai, ciocolată asupra cărora se citează felurite tratate. Ludovico Ferd. Marsigli a scris despre cafea (*Bevanda asiatica*), există un tractat nou, din 1685 „de potu caphé, de Chinensium the et de chocolata. Despre acestea s'ar putea spune multe lucruri. Magalotti, care de fapt e un barochist, cere în versuri cafea și ceai:

Aleargă Alii
Adu aci
Vasul mare de cafea
Mica urnă
Lungă și îngustă
Plină vârf cu iarba ceai.

Același cântă șerbetul la gheață:

Brumă? da, da, brumă,
O vei vedea curând. Dar ce te-ameninț? Așteaptă:
Nise, desfă capacul aurit
Al acelei chisele și scoate afară
Cu mâinile tale trandafirii
Zăpezile îmbălsămate...

În același timp Magalotti e sensibil la parfumuri. Bartolomeo Dotti cultivă în versuri fumatul:

Această trestie este pana mea și acest fum
îmi slujește drept cerneală genială
cu care scriu în volumele aerului
în cifre vagabonde durerile noastre.

*

Trecând la Luis de Gongora y Argote (1561-1627) vom constata cu mai multă claritate o notă comună la poezii barochiști și anume agorafobia, frica de marea viață civică. Dela Anacreon și Horațiu până la Delille există un tip de poet indiferent la istorie, peripatetic în plină furtună. Gongora mai mult decât Marino este un epicurean, care caută oțitul agrest spre a-și desfășura industria lui de rime. Nu poate să iasă poezie tumultuoasă și sublimă dintr'o astfel de ocolire a pathosului, însă când e simplu Gongora scrie grațioase evocări de tihnă solitară:

Să-mi fie mie cald
și rădă lumea.
Ocupe-se alții de stăpânirea
lunii și de monarhiile ei
Zilele mele le stăpânesc
untul bătut cu zahăr și pâinea proaspătă
iar în diminețile de iarnă
siropul de portocale și rachiul de drojdie
și rădă lumea.

Cu carâmbi de antilopă, poetul cutreeră câmpurile în căutare de iepuri și de Muze. Noaptea, cât îl lasă purecii, doarme, iar ziua cași Machiavel petrece la crâșmă:

BCU Cluj / Central University Library Cluj

La crâșmă aite dăți
ii trăgeam o tăbăceală bună
primarului la cărți
și popii la șah.

Programul zilnic e sobru:

Să mă culc de vreme
Și să mă scol la zece
iar la unsprezece piulița
să sune ca să dea pântecului de mestecat
y ándese la guaita
por el lugar.

În acel stil familiar Gongora a scris eminente versuri, cântând viața simplă:

Soră Marica,
măine, fiind sărbătoare,
tu nu te vei duce la prietenă,
nici eu la școală.

Îți vei pune ilicul
și fusta bună
dantelă la gât
scufă și rețea;

și mie or să-mi pună
cămașa mea cea nouă,
surtuc de dimie albastră
ciorapi groși de lână.

Și de-o fi vreme frumoasă
voi purta pălăria
pe care mi-a dat-o la Paști
doamna bunica-mea,

și șnurul roșu
cu care s'o leg
pe care mi l-a adus vecinul
Când a fost la bâlciu.

Vom merge la tîturghie
vom vedea biserica
ne va da un gologan
mătușă-mea olăreasa.

Vom cumpăra cu el
(să nu știe nimeni)
roșcove și năut
să avem drept merinde;

și pe seară
în piață
eu mă voi juca cu taurul
și tu cu păpușile

împreună cu cele două surori
Juana și Madalena,
și cu cele două verișoare
Marica și chioara

și dacă mama o vrea
să-ți dea castanietele
vei putea să joci
cu ele în ușă;

și la sunetul tamburinii
va cânta Andreuța cântecul
**Nu mi-au fost de niciun folos
ierburile, mamă.**

Iar eu din hârtie
Voiu face o livrea
vopsită cu mure
ca s'arate bine,

și o tichie
cu multe creneluri;
ii voi pune ca panaș
cele două pene negre

din coada cocoșului
pe care colo în grădină
l-am roșit,
de lăsatul secului

și pe o trestie lungă
voi pune o flamură
cu doi ciucuri albi
la tiv;

și căluțului meu
ii voi pune cap
de piele brodată
două ațe drept hățuri

și voi păși pe uliță
umblând în buiestru.
Eu și alții din cătun,
în număr de mai bine de treizeci

vom juca din bețe
lângă piață
ca să vină Barbolilla
și să ne vadă

Barbola, fata
brutăresei,
care-mi dă
furtă cu unt

fiindcă de câteva ori
eu și ea
făcurăm niște năzdrăvănii
îndărătul ușii.

O așa de ingenuă intimitate, poate să nască întrebarea dacă există gongorismul. El există, întâi în forma căutării conceptelor de natură a stărni „la maraviglia”. Astfel fiind vorba de mersul țanțos al fetei Anica, Gongora găsește cu cale a se exprima astfel:

Când calcă amândoi
parcă e încălțată cu ciubote de grindină
care căzând sare
izbind mărunț,,
pasul său seamănă
mult cu piperul
și puțin cu muștarul.

Sunt niște analogii paradoxale până la calambur, deși ideea de grindină pentru o încălțăminte bubuitoare nu-i lipsită de rațiune acustică. Dar e altă poezie cu un witz mai surprinzător. Poetul a stat în frig la fereastră și piciorul a luat în așa fel aparența unei pietre unghiulare, încât câinele doamnei, ridicând piciorul a udat ghiata:

Ce de nopți reci,
gerul m'a făcut astfel
că m'a judecat drept zid de piatră
câinele tău,
și ridicând piciorul
cu un gest gentil
îmi stropi cu argint
ghetele negre!

Cu **Soledades**. Gongora, fără a-și modifica radical fondul, trece la o poezie hermetică ce face disperarea cititorilor neinițiați. S'a și vorbit de „nihilism”, însă Gongora nu merită această calificare. Poetul se exprimă a lo culto, făcând mare paradă de mitologie, uzând hiperbola și condensând în așa chip tropii încât fără o

analiză răbdătoare nu poți descurca firul narativ. Însă, descifrând, îndată îți dai seama că hermetismul este de ordin gramatical. Tema este idilică, întâia „soledad” fiind „boschereccia” și a doua „piscatoria”, adică una silvestră și alta maritimă. Să analizăm puțin Soledad primera:

Era al anului anotimp înfloritor
în care mincinosul răpitor al Europei
— jumătate lună armele pe frunte,
și Soarele toate razele părului său —
lucitoare onoare a cerului,
pe câmpuri de safir paște stele.

Cine-i acela care paște stele și a răpit pe Europa? Evident Jupiter, în chip de taur. Vasăzică suntem în zodia taurului, între 20 Aprilie și 21 Mai și teribilul text se traduce așa:

Era în anotimpul înfloritor în Aprilie sau Mai,
Când Jupiter răpitorul Europei travestit într'un taur
— cu coarnele în semilună drept arme pe frunte
etc. etc
păștea stelele pe cer de safir.

Apoi se vorbește de un tânăr naufragiat care se lamentează:

Al mereu în munte opusului pin
la inamicul Notus,
nefericit membru rupt
— scurtă tablă — delfin nu fu mic
imprudentului pelerin
care unei Libii de unde drumul său
încredință și viața unui lemn.

Să interpretăm. Cine este inamicul Notus? Un vânt meridional. Așadar o scândură scurtă, ruptă dintr'un pin, adică de fapt dintr'o corabie, făcută din pinul care stă mereu în bătaia vântului sluji drept delfin, pe spinarea căruia imprudentul tânăr își încredință viața unui lemn pe o Libie, adică într'un deșert de valuri. Acum naufragiatul sosind la țărm își stoarce hainele și le întinde la soare să se usuce. Aceste lucruri simple în stil cultist sună astfel:

Gol tânărul, cât haina
Din Ocean a băut
o face să restituie nisipului;
și la soare o întinde îndată,
care, lingând-o abia
cu dulcea sa limbă de temperat foc,
încet o acoperă și cu stil suav
unda mică o sugă din firul mic.

Oricare ar fi înțeles că se vorbește de evaporarea apei din țesătura hainei.

Acum, întunecându-se și văzând o lumină la o colibă, tânărul se îndreaptă spre ea. Il salută niște păstori de capre, care apoi îl invită la masă pe un „pin pătrât”.

Lapte pe care l-a văzut exprimat Alba în acea zi
— în vreme ce pierdea
crinii albi ai frunții frumoase —
îi dau gras și rece
impenetrabil aproape la lingură
al bătrânului Alcimedon invenție rară.

Fondul îl constituie o senzație palatală: e vorba de un lapte foarte încheșat și congelat. Formal, se uzează a lo culto de termeni prețioși, de lapte **impenetrabil** la lingură, lapte **exprimat** (muls).

Tânărul mai capătă și al doilea fel de mâncare:

Cel care al caprelor fu de două ori o sută
soț aproape un lustru — al cărui dinte
nu dertă niciun ciorchine nici măcar în fruntea
lui Bacchus, necum pe lujer —
(ca triumfător mereu în luptele geloase,
îl încoronă Amor; mai mulți rivali fragezi
scurți de barbă și duri, nu, de corn
răscumpărare cu moartea sa atâtea vițe)
servit ca pastramă,
fire de purpură este de cârmâz fin.

Textul sperie, însă e foarte simplu. Tânărului i se oferă pastramă de țap. Acesta timp de un lustru (termen cult pentru cinci ani) a fost soțul a două sute de capre și spaima viilor, a fost totdeauna învingător în luptă cu alți țapi până ce alții tineri și cu cornul slab, însă mai numeroși, l-au răpus.

E de prisos a mai continua exegeza. Tânărul se culcă puțin apoi se scoală și contemplă priveliștea, o munteancă cântă, un muntean face lungi considerații asupra naufragiilor, apoi urmează o nuntă de „labradores”, cu jocuri și coruri.

În **Soledad segunda**, suntem în mediu maritim. Un străin e primit de un pescar, la masa căruia se dă „mâncare prolixă de pescărie” apoi un venerabil insular îl călăuzește. Stilul descriptiv e acesta:

Apa ruptă în pietre mărunte
era teorbă sonoră cristalină.

Gongora a găsit singur un termen potrivit pentru acest sonet de lirică: poezie „opacă”. Nu e vorba, cum s'a văzut de o opacitate mistică ci de o manieră hieroglifică pentru care se cere mai mult efort vizual și cerebral. Lectorul trebuie să fie erudit ca să prindă îndată aluziile. Efectul este azi un amestec de admirație și sentiment comic. Oriunde arta pune stăpânire totală, izgonind viața, se naște bufoneria. Și Marino și Gongora sunt niște „truhanes” lirici. Cât despre izolarea în pădure și la țarm (titlul **Soledades** o sugerează) sau în satul patriarhal, ea duce când este excesivă la convenție.

Ar fi o eroare să condamnăm pe Marino și pe Gongora. Ei sunt niște remarcabili artiști și în parte și poeți. O poezie fără „maraviglia” tehnică, fără procedeu opac și condeiu a lo culto este negarea însăși a artei, căci arta cultivă tocmai plăcerea parabolică și elipsei. Spuneți plat că naufragiatul a mâncat laptele prins și tot efectul plastic ieșit din confuzia dintre lichid și solid, animal și mineral a dispărut. Cultismul și opacitatea sunt variabile totuși în măsura în care descoperă miracole adevărate. Sub regimul lunii lucrurile iau forme inedite. Una este a spune „șerbet” și alta „zăpadă îmbălsămată”. Ultima expresie prețioasă e o sporire a universului, ideea unor zăpezi care au absorbit balsam. Comestibilul capătă accepție geografică. În ultima analiză Marino și Gongora sunt exponenții metaforii ca instrument în sine. Metafora reprezintă însă numai un detaliu al poeziei care în esență rămâne o proiecție a Eului nostru inedit.

În **Iluzii pierdute** M. Kogălniceanu mărturisește că în tinerețe făcea mare caz de opera lui Florian. „Atâta iubiam pre Florian, acest adevărat poet a naturei, încât la un sfântul Vasile când tată-meu mă întrebă ce daruri vroiam să-mi cumpere, îi respunsei cu un aer pedant ca când aș fi fost docent în vr'o universitate, les Oeuvres complètes de M. de Florian, mon père!”. Ediția pe care pusesese ochii Kogălniceanu trebuie să fi fost aceea a lui Fleischer dela Lipsca, în 13 grațioase volume ilustrate cu frumoase gravuri, dintre care unele excelente de vestitul Chodowiecki¹⁾.

În amintirile erotice ale lui Kogălniceanu este de altfel mult din stilul din **Mémoire d'un jeune espagnol ou la jeunesse de Florian**, în care cu onomastică și toponimie travestită scriitorul francez își narează spiritual și cu o delicată sensibilitate tinereța. Fusese paj și guvernorul pajilor, dom Cortillos (nume schimbat) se scandalizase de tinereța candidatului: „...Ça est trop petit, Monsieur, ça ne peut pas monter à cheval et depuis que le prince prend des brenailons pour pajes, j'ai été obligé d'acheter des bidaillons, pour monter ces merdaillons.” Ca elev la școala militară, Florian are foarte multe aventuri galante printre care cucerirea unei fete de moravuri facile. E prietenul unei Joséphine, unei Claire, dar iubește cu deosebire pe Pirenetta, cănelia îi dă în dar o inimă de aur, primind în schimb o inimă de smalt. Cu Pirenetta, eroul nostru convine să corespundă prin semne pe căminurile hanurilor prin care trec. Într'adevăr peste tot eroul va recunoaște inscripțiile lăsate de fidelă fată iar el cu briceagul va scrijela: „J'aimerai toujours Pirenetta”. Kogălniceanu va căpăta și el, dela Niceta, fata profesorului de limba greacă, o acađea în chip de inimă, ceea-ce înseamnă că acest gest era în moda epocii.

Nuvelele lui Florian trebuie să fi fost foarte citite la noi (avem indicații în sensul acesta). Ele atrag întâi prin aerul cosmopolit căci fac înconjurul lumii, fiecare evocând un punct geografic (Franța, Germania, Spania, Grecia, Portugalia, Persia, Sicilia, Anglia Africa, Savoia, India, America, Italia). Deși superficiale, nu sunt lipsite de fantezie și chiar de caracterizare. Proza lui Florian corespunde, în vremea ei, aceleia a unui Pierre Benoit de azi: narații de aventuri imagineare. Însă cu o notă etică proprie secolului XVIII. **Bliombéris, nouvelle française** persiflează fin și evocă totdeauna într'o manieră cursivă isprăvi cavaleresti. Pentru un om

1. **Oeuvres complètes de M. de Florian, I-XIII, Nouvelle édition, A. Leipsic, chez Gérard Fleischer, 1810.**

al secolului XVIII, Florian are destulă paletă. Astfel calul lui Bliombéris: „Il étoit noir comme du jais; une étoile brilloit au milieu de son front; plus léger qu'un oiseau, il galopait sur le sable sans y laisser l'empreinte de ses fers”. Blanchefleur ține un registru de isprăvile lui Bliombéris ca să dea socoteală lui Pharamond: „Elle avoit déjà fait un état de quarante deux châteaux pris, vingt-trois géants tués, onze chevaliers vaincus, et soixante pucelles délivrées”. Pharamond făgăduise pe fiica sa „la belle Félicie” cui se va întoarce în Franța după doi ani cu mai multă glorie. Bliombéris e pe cale a o avea, căci luptă în Anglia chiar cu Pharamond (incognito). Dar e aproape de a fi ucis de un alt cavaler, care însă e tatăl său, Palamède. O astfel de nuvelă în care, cu o imperceptibilă parodie, autorul se lasă furat de poezia romanului cavaleresc nu era menită să rețină pe boerii români.

Pierre, nouvelle allemande e puțin interesantă, **Sophonyme, nouvelle grecque** putea să atragă atenția prin elementul de superstiție. Sophronyme, sculptor și elev al lui Praxitel, iubește pe Carite, fiica întâiului magistrat al Miletului. Gonit din pricina aceasta și refugiat pe insulă, e căutat și adus înapoi, fiindcă piratii au furat statuia Venerei din Milet și nimeni afară de el n'o poate reface. Statuia va fi portretul Caritei. Dar această ruvelă nu-i decât **Istoria lui Sofronim**, tradusă de Iordache Slătineanu ca aldaos la **Ahilefs la Schiro de Metastasio** (Sibiu, 1793) și versificată de Vasile Aaron cu titlul de **Istoria lui Sofronim și a Haritei cei frumoase, fiicei lui Aristef, mai marelui din Milet** apărută la Sibiu în 1821 (N'am confruntat textele spre a vedea raportul exact cu Florian).

Célestine, nouvelle espagnole. n'are nicio legătură cu **La comedia de Crlisto y Melibea**. E vorba de o Celestina, iubind pe Don Pedro și destinată de tutore lui Henrique. Iubiții se învoiesc să fugă în Portugalia, Celestina întinde pe geam o casetă cu diamante crezând c'o dă lui Pedro, însă o ia un spadasin pus la pândă de alți îndrăgostiți ai fetei, care voiau să atace pe Henrique. Rătăcindu-se noaptea, Celestina ia drumul munților Alpuxares, descriși cu sentiment geografic:

„Les Alpuxares sont une chaîne de montagnes qui va depuis Grenade jusqu'à la Méditerranée: elles me sont habitées que par des pâtres et des laboureurs. Un sol aride et pierreux, des chênes verts, épars çà et là, des torrens, des cascades bruycantes, et quelques chèvres suspendues à la cime des rochers, sont les seuls objets qui se présentent à Célestine aux premiers rayons du jour”.

Fata, îmbrăcându-se bărbătește, intră sub numele de Marcelio în slujbă la alcadul satului Gadara, îl moștenește și rămâne alcad în locu-i, apoi printr'o întâmplare, pică acolo Don Pedro,

contribue la eliberarea satului de Turci, și devine soțul Celestinei și alcaid după ce și-a împărțit averea. Interesul năvelei pentru cititorii români dela începutul secolului XIX îl formează probabil ideea dragostei după voia inimii și renunțarea la mărirea orășenească. Ultima temă e proprie pastoraliei, e inclusă în poezia vieții tihnite dela Horățiu încoace, se cuprinde în sfârșit în morala bisericăscă. Niște boieri plictisiți de căsătoriile de convenție și de complicația vieții de curte, gustau cu deosebire visul de a renunța la protipendadă și a deveni alcazi în creștet de munte. Adevărul este că au rămas trei traduceri manuscrise. Una se atribuie lui C. Negruzzi (ms. 474), începându-se așa:

„Telestina la 17 ani, era frumusețe ce întâi a Grenadii. Sărăcă de părinți și dironoamă unei mari averi, ea trăe supt epitropie unui bătrân al ei moș aprig și scump; acest moș să numea Alonț...”

Altă traducere (ms. 211) face parte dintr'o colecție de **Romanse istorice adunate și prescrisă** de către Medelnicerul Ianaçachi Ionașco cu data 1851, (însă mai sus, 1846). Începutul sună astfel:

„Cilistina în vrăstă de 15 ani, era frumuseța Grenadii, orfană, și totodată, moștinitoare unii averi neasamanate, ea viețuia supt epitropia unui unchi aspru și scumpi, unchiul acesta să numea Alonzo”.

A treia versiune **Selestina poveste ispaniolească** (ms. 452) e de altcineva:

„Selestina în vârstă de șaptezprezece ani era frumuseța Grenadii, sarmană și moștinitoare unei mari bogății, trăeea supt ocărmuirea (tutelle) unui unchiu al său bătrân, aspru și zgârcit”.

Textul francez respectiv este următorul:

„Célestine, a dix-sept ans, étoit la beauté de Grenade. Orpheline, et héritière d'une fortune immense, elle vivoit sous la tutelle d'un vieux oncle, dur et avare”.

Nuvela are o mică introducere:

„Les Espagnols ont été nos maîtres en littérature: nous les avons passés depuis; mais il ne faut pas oublier qu'ils nous guiderent. Ils avoient un théâtre et de bons poètes long temps avant nous: etc.

Iată traducerea transcrisă de medelnicer:

„Spaniolii au fost dascăli noștri la învățătura cărții și mai la urmă i-am întrecut noi; Dar nu să cade a uita că ei ne povățuiră. Ei avea un Teatru și buni poetici cu multă-vreme în naintea noastră”.

La vorba teatru traducătorul pune o notă: „o casă răsfirată spre privese orânduită, unde oameni învățați, ce să numesc

actori (comedieni) înființează întâmplări istorisite prin versuri, cântări și pantomime, adică mușește”.

Sanche, nouvelle portugaise cuprinde iarăși tema femeii îmbrăcate bărbătește. Sanche provoacă la duel un cavaler de aparență indolentă, îl lovește peste cască și atunci: „De longs cheveux blancs tombent sur les épaules du guerrier désarmé”. Este Elvira, fata regelui de Galicia. Ea se bate și cu Rostubalde pe care îl omoară, fiindcă rănise pe Sanche apoi împreună cu acesta merge la castelul Amozului, unde nicio pereche nu intră dacă nu-și jură dragoste veșnică. **Bathmendi, nouvelle persane** reia problema fericirii. Un negustor ruinat din Balsona se retrage la țară. Înainte de a muri chiamă pe cei patru fii, le declară că are un tezaur la genul Alzim în pădurea Kom. Taij aducându-și aminte că tată-său făcuse numai prostii, își astupă urechile cu ceară, și n'aude sfaturile geniului. Acesta le dă un tezaur dar îi vestește că norocul lor e legat de faptul de a întâlni mai curând ori mai târziu pe un anume Bathmendi. Bėkir merge la Perși, Mesron la Isaphan, Sadder (poet) la Agra. Taij, care m'a auzit că trebuie să se facă derviş se întoarce acasă. Mări vicisitudini întâmpină pe cei trei care în cele din urmă, jefuiți de hoți vin goi la Taij. Il găsesc pe acest sărac dar fericit, cu 17 copii. Toți se plâng că m'au întâlnit pe Bathmendi. „Je le crois bien — zice atunci un bătrân care ședea la masă — je n'ai pas bougé d'ici. Je suis Bathmendi”. Acest nume în persană ar însemna fericire. University Library Cluj

G. Asachi, după ce pomenește într'un caiet (ms. 3075) de șase nuvele ale lui Florian (Un extrait de ses six nouvelles: Pliombéris nouvelle française, Pierre nouvelle allemande, Celestine nouvelle espagnole, Sophronime nouvelle grecque, Sanchenouvelle portugaise, Bathmendi nouvelle persane transcrie ultima, **Bathmendi:**

„Les mille et une nuits m'ont toujours paru des contes charmans;...”

Poate că nici **Rosalba, nouvelle sicilienne** n'a trecut fără un mic ecou în literatura română. Rosalba, neglijată de soțul său, tânărul duce de Castellamare, și sfătuită de o bătrână vrăjitoare să smulgă la miezul nopții păr din capul unui cadavru de criminal spânzurat lângă Palermo, face acest lucru, e surprinsă întâmplător de duce dar recapătă iubirea. E de notat că Florian are sensul siriistrului. Portretul bătrânei evreice e vrednic de Goya: „...Sur sa tête, qui trembloit toujours, une vieille cape avancée cacheoit à peine quelques cheveux gris. Un os pointu, couvert de peau sèche, qui jadis avoit été son nez venoit joindre un autre os semblable qui servoit encore de menton”.

N'ar fi exclus ca Iacob Negruzzi în **Primblări** unde folosește numele Castellamare, luat apoi de Eminescu, să fi pornit dela nuvelele lui Florian, din care tradusesse tată-său, C. Negruzzi.

Trecem repede asupra celorlalte nuvele. În **Selmours, nouvelle angloise** se tratează perplexitatea respectosului de opinie publică Sir Edouard Selmours care iubește pe mistriss Hartlay dar e presat să ia în căsătorie pe o Fanny, prevăzută facultativ în legatul pe care M. Mekelfort îl face eroului. Acesta rezolvă chestiunea în mod inteligent, oprind moștenirea și dotând pe Fanny. E amuzant M. Pikle, speță de rezonneur:

„Ne m'interrompez point, monsieur, continua M. Pikle, avec une voix plus forte et répondez à cette question, qui va devenir un dilemme”.

Selico, nouvelle africaine vorbește despre devotamentul a trei tineri de pe coasta Guineei față de mama lor, pentru întreținerea căreia unul se lasă denunțat pentru o crimă pe care n'a făcut-o pentruca frate-său să capete premiul. Regele Dahomeiului e descris cu multă culoare exotică, în maniera Delacroix:

„...Le roi de Dahomai, couvert d'or et de pierreries, étoit à demicouché sur un sofa d'écarlate, la tête appuyée sur la sein de ses favorites, vêtues de jupes de brocard, et nues de la ceinture en haut. Les ministres, les grands, les capitaines, superbement habillés, étoient prosternés à vings pas du roi...”.

Claudine, nouvelle sayoyarde este istoria unei fete de țaran din Chamouny sedusă de un englez, Belton apoi regăsită în Italia în veșminte bărbătești ca lustruitoare de ghete. Austeritatea bătrânului Simon e notată de un pictor moral perspicace: „Le vieillard le reçut avec gravité, l'écouta sans témoigner beaucoup de joie, et ne répondit que deux ou trois mots en donnant son consentement”. Iată și o fineță estetică: „...car, en aimant peu les torrents, je fais grand cas des fontaines”.

În **Zulbar, nouvelle indienne** dăm de tema regresiei în natură care ar fi încântat pe Eminescu. Rătăcit într'o pădure imensă, Zulbar, afectat de ingratitudea oamenilor ajută o furnică să scape de greutatea unei foi de trandafir. Furnica fusese vizir. Aci în pădure, Zulbar mai descoperă între furnici pe fiul regelui Baghnadour și pe brahmanul Dachelim, prefăcut astfel de Brama la o sută de ani. Aci, este „le bois des métamorphoses”, iar aspirația tuturor „l'obscurité, ce bienfait de Dieu”.

Camire, nouvelle américaine descrie setea de aur a guvernatorului don Fernand Pedreras din Buenos-Ayres care oferă în căsătorie pe o nepoată a sa săracă tânărului de rasă guaranis Caminé, cu condiția de a-i descoperi o mină de aur. În cele din urmă Caminé, soția lui și părintele Mldonado fug în munți la sălbaticii Guaranis. Deci se cântă aci iarăși setea de viață simplă, făcându-se elogiul barbarului.

În sfârșit ultima, **Valérie nouvelle italienne** aduce vorba de strigoi. La Montpellier, italianca Valérie Orsini, declară spre surpriza celor de față că ea însăși e strigoi. De fapt, leșinată, fusese înmormântată și păruse astfel rudelor.

În rezumat, nuvelistica lui Florian atinge fără sinistritate toate locurile comune ale romantismului: exotism, setea de barbarie și solitudine, peisaj ecuatorial ori alpin, aventuri la miezul nopții, psihologie nașială. E o literatură nu profundă, însă fină.

Năzuința către viața elementară, trezește interesul pentru omul biblic și pentru rasa veche a Evreilor. Poemul în proză **Eliezer et Nephtaly** merge în această direcție. Autorul vizitând Vaucluse, locul ilustrat de Petrarca, descopere pe malul râului Sorgue o tânără pereche așezată pe iarbă, citind un manuscris și vorbind o limbă ciudată. Sunt evrei și se numesc M. Ionathas și madame Esther. Autorul se arată entuziasat față de poporul evreesc: „Vous êtes d'une nation bien antique et bien célèbre, à qui tout chrétien doit du respect”. „Nous les dispenserions du respect — răspunde d-na Esther cea cu doi ochi mari negri — s'ils vouloient nous accorder cette tolérance que commande l'humanité”. Autorul e invitat la masă. Acolo află că amfitrionii nu mănâncă nici iepure, nici purcel, nici seu, nici lapte, nici carne la acelaș prânz. Se aduce vorba despre Thalmud, Purim, Quipour. Un perete exterior al casei e lăsat în ruină: „C'est notre usage... depuis la destruction du Temple”. Florian preceda cu mai mult de un secol pe frații l'haraud.

Tinerii evrei împărtășesc autorului cuprinsul manuscrisului. E istoria a doi frați gemeni Eliezer și Nephtaly, fiii marelui preot Sadoc. Amândoi se îndrăgostesc de Rachel, fata păstorului Abdias, Nephtaly care o cunoscuse întâiu e chiar trimis s'o pețească pentru frate-său; Eliezer însă aflând cum stau lucrurile, din generozitate simulează sinuciderea, dispare și moare într'o grotă. Specificul narațiunii îl constituie patriarhalitatea. Nephtaly se acoperă cu o piele de leopard, vânează cu arcul și ia ca unică provizie un vas cu lapte. Apropierea Rachelei se semnalează prin sgomotul turmii: „Bientôt le bruit d'un troupeau revenant des pâturages se fait entendre près de la maison”...

Câteva tablou tinde spre grandios:

„Le soleil s'étoit plongé dans la grande mer; les troupeaux, déjà rassemblés, descendoient à pas lents des montagnes, lorsqu' Abdias, sa fille et Nephtaly, en approchant de Silo, aperçurent la tinte violette qui couvroit le tabernacle”.

Poemul nu-i deloc mediocru, e o idilă tragică în tablou primitiv, cu accente homerice; un Chateaubriand redus la proporții de gravură, pentru uzul saloanelor. El a fost, se știe, tradus de Gr. Alec-

sandrescu¹⁾ care însă n'are penel nici harfă deși transcrie cursiv.

„Je voyageois, il y a quelques années, dans l'ancien comtat d'Avignon...”

„Sunt vre-o câțiva ani de când călătoream în vechiul comitat (sic) al Avignonului...”

„Enfans de Zelpha, vous qui gémissiez devant le Seigneur de nos fatales discordes...”

„Fii ai Zelfi, voi care gemeți înaintea stăpânului ticăloaselor noastre vrăjbi...”

Dela biblie, Florian trece la istoria legendară a poporului roman, pentru a cânta virtuțile aspre. **Numa Pompilius** narează în stilul de roman epic modern o materie de epopee. Numa copilărește într-o pădure străveche, în țara Sabinilor. Devenit mare, merge la Roma, fiind primit bine de Tatius, unul din cei doi regi. Romulus vrea să-i dea de soție pe Hersilie, amazoană cruntă. El însuși, marțial, face isprăvi de uriaș: „Romulus porte dans ses bràs un chène qu'il a taillé et auquel sont appendues les armes du roi Acron; ce poids énorme ne fatigue point le triomphateur”. Isprăvile Hersiliei, fata lui, sunt abominabile: „...Hersilie les a poursuivis le fer et la flamme à la main. Les épis couchés sur la terre ont été broyés par les pieds des chevaux; les arbres sont coupés à hauteur d'homme...” Persecutat de Romulus, Numa fuge în Apenini, împreună cu Léo, general al Marsilor, fost adeversar, disgrățiat și el. Eroii au voluptatea alpestră:

„...Ils franchirent les rochers les plus escarpés, s'enfoncerent dans les lieux les plus sauvages, et découvrirent enfin un vallon raint environné de monts inaccesibles”.

Léo, însuși, povestindu-și copilăria se relevă un om sensibil la cascade:

„J'étois assis sur le sommet d'un rocher, d'ou s'élançoit une cascade qui tomboit à cent pieds sous moi avec un bruit épouvantable...”

În Apenini, Numa găsește o păstorită cu o carte înainte. Este Anaïs, fata magului Zoroastru, nici mai mult nici mai puțin. Numa ar rămâne aci în pustietate și când i se oferă tronul Romei încercă a-l refuza, până ce umbra lui Tatius îl îndeamnă a primi. Să nu uităm că Numa convorbește cu Egenia, nimfa nevăzută, care e un simbol al freamătului pădurii: „...C'est en vain que Numa prête une oreille attentive, il n'entend dans ce bocage que le bruit doux et léger que font les feuilles agitées par le zéphyr”.

Florian face imagini, foarte izbutite. Fiind vorba de atacul

---

1. Eliezer și Neftali, poemă tradusă din Florian de Grg. Alecsandrescu, București, 1833. În tipografia lui Eliad.

Hersilieii asupra Romei, zice: „les muages se dissipent, et l'on voit reluire des forêts de lances”. Hersilia însăși în mijlocul armatei „se distingue, comme un palmier parmi de jeunes arbustes”.

Acesta este nu magistralul, însă rafinatul epos silvestru al lui Florian, în ramă de aur stil sec. XVIII. Cine vede portretul bărbosului boier Al Beldiman, cel cu ișlicul cucurbitaceu își poate închipui că **Numa Pompilius** este cine știe ce scriere moralizatoare. Traducerea lui **Numa Pompilie al doilea craiu al Râmului** era și transcrisă în 15 Februarie 1795 (ms. 3192, unde e tomul II; ms. 3621 începutul) cu o caligrafie strașnică, deși apăsarea în tipar abia în 1820, la Iași. Tălmăcitorului i se propuneau serioase subtilități stilistice:

„Non loin de la ville de Cures, dans le pays des Sabins, au milieu d'une antique forêt, s'élève un temple consacré à Cérès. Des ormes, des peupliers aussi anciens que la terre, ombragent le faite de l'édifice...”

„Nu dăparte de orașul Kiurie, în țara Sabinenilor în mijlocul unei păduri foarte vechi ieste înălțată o capiște întru slava dumnezeoaiei Seris. Ulmi și plopi de o învechime nepovestită umbresc capiștea aceasta”.

Dumnezeoaie, capiște! Tot farmecul s'a dus. Florian ofițer de artilerie e îmbrăcat în anterior. Scrierea, făcută să placă spiritelor didactice se traducea din nou în 1872 la Lugoj), în stil plat.

Nu ideea de libertate l-a îndemnat mai ales pe Florian să scrie **Guillaume Tell ou la Suisse libre** (se pretinde că a murit de frica Revoluției franceze). Figura centrală e a unui om al naturii, desprețuitor al onorurilor sfărâmând cu ușurință orice constrângere:

„...Il surpassoit de toute la tête les plus grands de ses compagnons; il gravissoit les rocs escarpés, franchissoit les larges torrens, s'élançoit sur les cimes glacés, prenoit les chamois à la course. Ses bras plioient, rompoient le chêne à peine entamé par la hache, ses épaules le portoient entier avec son immense branchage”.

Cași Romulus, Tell este un Samson, un Hercule. Când trage cu arbaleta în porumbel, are jos trei săgeți. Una cu care isbește în stâlp și face să zboare pasărea; alta cu care taie sfoara ce leagă de picior porumbelul, a treia pentru pasărea însăși. Florian presimte estetica cruzimii. Bătrânului Melctal i se scot ochii, Tell scăpat din barca lui Gesler întinde formidabilul arc asupra tiranului, în vreme ce casa lui aprinsă ca un semnal de Edmée, arde pe înălțimi. Tell e un subiect pentru Rodin, pentru Bourdelle.

---

1. **Numa Pompiliu al doilea rege după Romulus**, Tradus de Mihailu Velceanu Lugosiu, 1872.

Scrierea a fost tradusă de Grigore Negrea în felul acesta:¹⁾

„Au milieu de l'antique Helvétie, dans ce pays si renommé par la valeur de ses habitans, trois cantons, dont l'enceinte étroite est fermée de toutes parts de rochers inaccessibles, avoient conservé ces moeurs simples que le créateur du monde donna d'abord à tous les humains pour les défendre contre le vice...”

„In mijlocul vechii Elveții, într'acel loc atât de vestit pentru vitejia lăcuiitorilor săi, trei cantoane al cărora strimt ocol este închis de toate părțile de stânci ne-apropiate, au păzit acele inimi simple, ce Creatorul lumii a dat întâi omului ca să se apere de viciii”.

Tot Kogălniceanu zice în **Illusii pierdute**: „Dacă n'aș fi fost amorezul Nicetei, aș fi dat tot în lume ca să fiu Nemorin, amorezul Estelii”. Face aluzie la **Estelle**, o istorie pastorală nu chiar așa fadă cum pretinde critica franceză, care vede în ea un subiect de pendulă și de tapet. Și opera lui Shakespeare furnizează motive pentru tablouri familiare pe sticlă. Florian a copilărit în Languedoc și a văzut turme adevărate:

„Je te salue, o belle Occitanie! terre de tous les temps aimée des peuples qui t'ont connue...”

„Sur les bords du Gardon, au pied des hautes montagnes des Cevennes, entre la ville d'Anduze et le village de Massanne, est un vallon où la nature semble avoir rassemblé tous ses trésors. Là dans de longues prairies où serpentent les eaux du fleuve, on se promène sous des berceaux de figuiers et d'accacias. L'iris, le genêt fleuri, le narcisse émaillent la terre: le grenadier, la vionne, laubépine exhalent dans l'air des parfums...”

Toate momentele tipice ale vieții pastorale sunt evocate cu mult adevăr. Plecarea turmelor:

„L'instant du départ des troupeaux est une époque célèbre dans le beau pays qu'Estelle habitoit. On s'y prépare dès longtemps. Chaque fermier, chaque pasteur marque ses brebis d'une lettre ou d'un chiffre”.

Tunsul oilor:

„Là, chaque pasteur prend un lien d'osier, renverse le doux animal inquiet du sort qu'on lui prépare, et attache ensemble ses quatre pieds. Le mouton, couché sur la terre, soulève la tête en bêlant; il tremble à l'aspect des fongs ciseaux dont il voit les bergers s'armer. On s'assied en cercle; on commence la tonte; et le cliquetis du fer, les chansons des jeunes bergères, les éclats bru-

---

1. Găuilom Tel sau Elveția slobodă din Florian. Tradus de Grigorie Negrea. Nr. 1. Buzău: In tipografia Sf. Episcopii, 1839.

yans de la joie commune n'interrompent point les musettes qui font danser, près de là, ceux qui n'ont point de troupeaux".

Numai Bolintineanu, la noi, era competent în materie pastorală:

Azi e ziua de tunsoare
Când ne zici să ne vestești
In această sărbătoare,
Pentru ce tu pătimești.

Intriga în sine e secundară. Cași în *Eliezer et Nephtaly*, Némorin și Méril, cei doi păstori cari iubesc pe Estelle dau dovadă de o mare nobleteă sufletească. Raimond, simțindu-se îndatorat față de tatăl celui din urmă obligă pe fată să ia în căsătorie pe Méril, acesta dispăre în căutarea socrului său răpit de pirăți, revine și câpătă din mâinile și mai îndatoratului Raimond pe Estelle, până când lucrurile se rezolvă prin aceea că Méril moare vitejește în războiu iar Némorin ia pe văduva lui, castă.

Poemul a fost tradus de Constantin Strat și publicat în 1839 în tipografia lui Asachi, cu frumoase vignete¹). Interpretarea părților în versuri e grotescă:

Ne méprisez point mon enfance;
Celui que vous adorez tous,
Celui dont l'empire est si doux
Qu'un sourire fait sa puissance;
Des bergers, des princes le roi,
N'est-il pas enfant comme moi?

Numi puțați a me junie
Pe a celui ce'n chinați
C'a lui dulce împărăție
In zimbire o aflați,
Păstori, principii, ș'ori și cine
Nu au fost copii ca mine?

Florian a imitat *Galatea* lui Cervantes făcând 3 cărți din 6 și adăogând dela sine o a patra. „Presque nulle part je n'ai traduit". Era o pretenție asta a scriitorilor francezi de formație clasică, de a face mai bine, corijând. Cu multe paranteze narative se cântă dragostea lui Elicio pentru Galatée. Păstorul va vărsa multe lacrimi, pentru că Moeris promite pe fata lui, unui bogat portughez „dont les immenses troupeux couvrent les bords de Lima".

---

2. Estela, pastorală din operele lui Florian din franțuzie adusă pe românie de Constantin Strat. Eșii, la Institutul Albinei, 1839.

Norocul este că portughezul se simte vexat că n'a fost învitat la pomenirea morților, în cimitir, și se retrage. Elicio nu va fi sărac. Generosul Erastre, care iubește și el pe Galatea, strânge dela toți prietenii câte o găleată cu miel: „...on entend un grand bruit à la porte de la maison, on voit entrer dans la cour un bélier superbe, orné de rubans, et peint de différentes couleurs. Son énorme sonnette se distingueoit parmi celles de cent brebis qui le suivoient, chacune avec son agneau”.

Poemul e convențional, în măsura în care orice poezie este o convenție. Florian a pus în el o aspirație sinceră către viața de sat:

„Quand pourrai-je vivre au village! quand serai-je le possesseur d'une petite maison entourée de cerisiers! Tout auprès seroient un jardin, un verger, une prairie et des ruches; un ruisseau bordé de noisetiers environneroit mon empire; et mes désirs ne passeroient jamais ce ruisseau”.

Și Bonaparte visa să fie fermier!

Galatée a atras pe C. Stamati care a tradus-o de două ori. Odată la Iași în anul 1808, Iulie 27, din grecește, în felul acesta (ms. 3502)¹:

Munții și pădurile s'au făcut ascultând
Suspiniurile mele totdeauna răsunând.

Altădată în 1813, Decembrie 30 din franțuzește (ms. 150)² în mod foarte greoi moldovenizant:

Nevăzând încă lumina întunericul gonind
și a stelelor clipire câte puțin apuind
și încă de a nu răsări soarele strălucitoriu
răsun pe Iho cu jale pi al meu glas pătrunzitoriu
încât obosesc câmpiile, codrii și izvoară
jăluindu-mă cu lacrimi de soarta ci mă omoară.

G. Asaki extrage din C. IV (ms. 3075): Je me livre à toi douce mélancolie etc.

Florian a tradus, după metoda lui, și **Don Quichotte de la**

---

1. **Galatia**. Tragodii pastorească a domnului Floriiianu, tălmăcită de pe limba greciască, pe limba moldovinească de mine Constantin Stamate.

2. **Galitie** fapta a domnului Floriiian tradusă din limba franțuzească în ce moldoviniască de Costachi Stamati la anul 1813 dechembr. 30.: Această istorie numită a lui Elisie s'au săvârșit de priscriș la 22 Noembrie 1835.

Manche al lui Cervantes. De această versiune se slujește Eliade Rădulescu în traducerea lui dela 1840:²⁾.

„Lecteur oisif, ai-je besoin de te jurer que je voudrais que cet ouvrage fût le plus beau, le plus parfait, le plus agréable des livres?”

„Leneșe cititor, am trebuință să-ți jur, că această scriere este cea mai frumoasă, cea mai desăvârșită, cea mai plăcută din toate cărțile?”

Însă Florian prelucrase și **Coloquio de Cipion y Berganza** sub titlul de **Dialogue entre deux chiens**, compilând înăuntru, cu distrugerea spiritului lui Cervantes, **Rinconete y Cortadillo** precum și un episod din **Persiles y Sigismunda**. Deasemeni **Léocadie**, istoria unei fete sedusă pe întuneric de un tânăr nobil recunoscut mult mai târziu printr'un crucifix de aur pe care victima îl ia din oadașă a agresorului.

La capitolul iberic trebuie să pomănim **Précis historique sur les Mœurs d'Espagne și Gonzalve de Cordoue**. Acest din urmă epos în proză împănăt cu digresiuni, s'a bucurat de o atenție, la noi, pe care n'o merita. Gonzalve de Cordoba merge la Fez ca ambasador, e reținut prizonier, scapă, nemerește pe o corabie atacată de piraiți, eliberează pe Zuléma și cu ea ajunge rănit la Malaga. E luat drept prinț african. Abenceragii au promis să-l prindă. Un destin malign plutește asupra eroilor arabi. Zora vrând să răsbune capturarea soțului ei Ismael se luptă chiar cu el, luându-l drept Lara și-l omoară. Moare și Almanzor, fratele Zulimei, și Moraima. Gonzalve e prins de Boadbil, apoi scapă și în cele din urmă se căsătorește cu Zuléma, care e creștină. Impletirea aceasta de episoade epice fără caracter e de o mare monotonie. Cu toate acestea opera a fost tradusă de serdarul Alecu Vasiliu, la 1840²⁾, apoi retradusă de N. T. Orașanu, la 1858³⁾ La cel dintâiu lipsește invocarea pe care o traduce însă cel din urmă:

„Chastes nymphes, vous qui baignez les tresses de vos longs cheveux dans les eaux limpides du Guadalquivir”...

„Curate nimfe, voi care vă udați coșitele lungului vostru păr în apele limpezi ale Guadalquivirului...”

---

1. **Don Chishot dela Mancha**. Din scrierile lui M. Cervantes: Tradus în rumânește din franțuzește dupe Florian de I. R. I-II, București. În tipografia lui Eliad, 1840.

2. **Gonzalv de Cordova sau luarea cetății Grenada cu răboiu** tradusă din franțuzești de Sardariul Alecu Vasiliu I-II. Iașii, La Cantora Daciei litterare, 1840.

3. Florian, **Gonzalvu de Cordova**. Tradusă de N. T. Orașanu, Buc. Editori Visarion Ruso et Petriu, 1858.

Revenind la pastorale, Florian care idolatriza pe S. Gessner, a făcut una singură în modul acestuia, **Myrtil et Chloe**, dialog de naivități erotice:

Myrtil

Quoi! ma bonne amie, vous êtes déjà levée! Eh! Où allez-vous si matin?

Chloé

J'allois vous chercher, mon bon ami. Il y a bien long-temps que nous nous sommes quittés hier au soir.

Cel dintâi o prelucra G. Asachi în 1816, după „nemuritorii idi-liști Gesner și Florian”, de fapt foarte aproape de cel din urmă:

Mirtil

Ce văd! dorita me păstoriță, acum te-ai mănecat! și oare în-cotro te duci așa de timpuriu?

Hloe

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Umblam să mă întâlnesc cu tine, doritule, că foarte de mult de când mă-am despărțit... de eri sara...!

Hloe dăruște lui Mirtil o cață, Mirtil lui Hloe niște turturele, se îmbolnăvește însă Menalca tatăl lui Mirtil și fiecare sacrifică darul, din fericire Amor refuză jertfa de turturele și doctorul înapoiază cața.¹⁾

Un manuscris²⁾ cuprinde o traducere a altcuiva din 1819 (ms. 2364):

Mirtil

O cum așa ti-ai mănecat buna mea prietenă și încotro așa didi-miniață merjei.

---

1. **Mirtil și Hloe** pastorală. Prelucrată de G. Asachi, Iași, Tipogra-fia Institutului Albinei 1850.

2. **Mirtil și Hloe**, Pastoral a lui Florian, Tălmăcită în limba moldo-viniască la anul 1819 cari s'au parastisăt în 27 apr. 1830 în casăle d-lui logof. Vasăli rosăt.

Eu mergem să te afflu bunule Mertile. Ah că multă vreme este de a sară, de când ni-am răzlățat.

Blanche et Vermeille, pastorale en deux actes, en vers mêlée de musique et de fait o feerie. Blanche, păstoriță, cere dela o zână să devină soția regelui care vânează pe acele locuri, apoi se căește văzând indiferența lui Colin. Concluzia, cântată de toți, este:

Non, non, ce n'est pas la grandeur
Qui rend heureuse la vie;
C'est l'amour qui fait le bonheur.

Cu aceasta trecem la teatrul lui Florian, alcătuit din mici comedii de salon în câte un act, de un efect de nuanță. Numai scurti-mea pieselor poate să justifice interesul traducătorilor români, care nu pare posibil să fi intuit fineța acestor mari marivaudage melancolice. Piesele laolaltă constituie aproape toate o monografie a lui Arlequin, care nu mai e neghiobul ridicul din commedia dell'arte, ci un mic burghez afectuos, generos, bun soț, bun tată. În **Les deux billets**, Arlequin câștigător la loterie și logodnic al Argentinei cade victimă a intrigilor lui Scapin, pierzând o vreme încrederea iubitei. El manifestă o disperare mișcătoare având în vedere masca lui:

„...Que deviendrais-je à présent! Elle ne m'aime plus, elle va en épouser un autre (II pleure). Ah! ah! je vais être tout seul dans le monde”.

Piesa a fost tradusă de I. Crețeanu și tipărită în 1836 de Eliad¹).

„Arlequin, seul, un billet à la main.

Voici la première fois que je suis bien aise de savoir lire. Quel bonheur! elle m'aime. J'en suis sûr à présent; elle l'a dit, elle l'a écrit...”

„Arlechin, singur c'un bilet în mână.

Iată-mă întâiași dată că mă văz norocit că știu a citi, ce mare norocire! ea mă iubește, acum sănt încredințat, nu-mi mai pasă; ea a zis-o și a scris'o...”

Continuarea **Le bon ménage ou la suite des deux billets** ni-l

1. **Doă bilete sau amorezatu nerod** (Inăuntru: **Doă bilețuri**) comedie într'un act act, tradusă din Florian de I. Crețeanu, București, în tipografia lui Eliad, 1836.

arată pe Arlechin, bun tată de copii, spunându-le basme: „Il y avoit une fois un roi et une reine qui s'aimoient beaucoup, et que tout le monde aimoit... Ce n'est pas un conte, au moins...” De remarcat că Florian face o piesă cu copii. Prin prostia lui Mezzetin, Arlechin începe să pună la îndoială fidelitatea Argentinei, apoi constatând că e greșit trage următoarea morală:

.....souvenez vous qu'il faut toujours la croire plus que vos propres yeux. Sans cela point de bon ménage”.

Piesa e tradusă de Dimitrie Bobescu și tipărită în 1848. „Arlequin, bourgeois de Bergam”, devine „Arlechin, bădăran din Bergam”¹⁾:

Le cadet, montrant à sa mère un château de cartes
Maman regardez donc!

Argentine

Cela est fort joli, mon ami.

L'ainé

Voyons (Il souffle dessus et le renverse, puis il rit) Ah, ah, ah!

Cel mic, arătând mumiși un castel de cărți:

Maică, ia te uită.

Argentina

Prea frumos, copilul meu.

Cel mare

Ia să vedem, (il suflă și castelul cade; pe urmă râde) Ha! ha! ha!

Le bon père ou la suite du bon ménage înfățișează pe Arlequin văduv, făcând acum toate gusturile fiicei lui Nisida.

„Ah! Nerine, ne te marie jamais; il est si affreux de s'aimer et de mourir l'un après l'autre.

I-au murit și copiii dintâi:

.....Comme j'étois heureux quand ils vivoient! Nous n'étions pas riches mais nous avons la paix, la joie et l'amour; avec cela, on ne manque pas de grand chose”.

---

1. **Bunul menagiu sau urmareea celor două bilete**, comedie într'un act de la Florian tradusă din franțuzește de Dim. Bobescu, București, 1848.

În *La bonne mère*, Arlequin e un tânăr țăran de ispravă, deși simplu, care îndrăgostit de Lucette, și disprețuit momentan și din capriciu de ea, se înrolează în armată și-și face un testament:

„Je donne et lègue à mademoiselle Lucette, tout le bien paternel dont je peux disposer, sans mettre ma mère mal à son aise...”

În schimb *Les jumeaux de Bergame* se bizue pe un simplu qui-pro-quo. Arlequin mai are un frate geamăn, perfect asemănător, cu care își face dificilă până la clarificare raporturile cu Rosette. Tocmai această piesă a fost tradusă de praporgicul I. Florescu¹).

Nérine

Je te suivrai partout

Arlequin

Comme il vous plaira; la rue est libre.

Nérine

Je saurai ce que tu fais. et où tu vas.

Nerina

BCU Cluj / Central University Library Cluj

O să mă ții Jupă tine.

Arlechin

Cum ei vrea; drumul e slobod.

Nerina

Să vedem ce o să faci, și unde o să te duci.

Există și un manuscris al aceluiaș text (ms. 210) moldovenizant care printr-o pomelă este de tipografia Eliade, poate să fie o copie după tipăritură.

Într-o comedie *Arlequin maître de maison* personajul nostru e

---

1. **Gemenii din Bergam**, comedie dela Florian. Tradusă de praporgicul I. Florescu și tipărită din fondul ce a pus D. Căminarul I. Ottilișanul. București. În tipografia lui Eliad, 1836. (Repertoriul Teatrului Național).

în stare, din bunătațe, a înapoia fiului repudiat al stăpânului său o avere pe care o primise în bună formă.

Neglijăm alte câteva mici opere ale lui Florian (**Tobie**, poeme tiré de l'Écriture sainte, **Ruth**, églogue tiré de l'Écriture sainte **Contes en vers**, **L'enfant d'Arlequin perdu et retrouvé**, comédie, **Le duc d'Ormond**, comédie, **Jeannot et Colin**, comédie, după Voltaire, **Héro et Léandre**, monologue lyrique) și semnalăm doar **Le baiser**, mică feerie în gustul lui Gozzi. Alamir iubește pe Zélie, Phanor vrăjitorul le-a făcut un farmec după care nu trebuie să se sărute înainte de seară. Tinerii, natural, nu pot răbdă, însă bătrâna zână Birène, face un miracol, produce prematur inserarea. O astfel de compoziție n'a atras niciun român.

În schimb au fost citite fabulele și Gr. Alecsandrescu imită trei: **Le Renard qui prêche** (**Vulpoiul predicator**), **Le Rossignol et le Paon** (**Privighetoarea și păunul**). **Le perroquet** (**Papagalul și cele-lalte paseri**).

Incheierea este că s'a tradus în românește înainte și până la jumătatea secolului XIX cea mai mare parte din opera lui Florian. Limba idilistului francez este de o limpiditate surprinzătoare, inocentă, fără perfidii ironice. Florian e un sentimental și asta i-a dat circulația enormă în Europa. Ancadic tardiv și romantic prematur, el nu dă impresia de a inventa o școală ca Chateaubriand, care intimidează prin expoziția de mari mijloace. Toată atenția cititorului, pentru care s'a rupt cămașa de mătase a limbii franceze, cade asupra poeziei simplității, a bunătății și a virtuții. Astfel Florian a devenit un autor pentru mame și pentru boieri, iar în teatru sursa elevilor de Filarmonică amatori de piese într'un act, și aliment sufletesc pentru corneți și prepurcici. Din cauza chiri-licei și a stilului de psaltichie, sensibilul Florian, literat de berjeră cântă în limba română pe nas, ca Anton Pann.

Florian admira pe Salomon Gessner, pe care îl imita. Stima de care s'a bucurat idilistul elvețian era universală și spirite tine ca Diderot, Grimm îl numeau „un Grec"! fiindcă li se părea că Gessner reînviază arta lui Teocrit. Gessner este „naiv" în sensul teoriei lui Schiller, lumea lui pare rămasă la faza copilăriei și unui contemporan poetul îi face impresia de idiot. Cu ochii săi înlăcrimați într'un răs fericit, cu buze groase, cu capul ca o bilă cu gura întredeschisă, Gessner e un pletoric entuziast. În realitate, el e un rafinat. Tată-său fusese librar și el însuși cultiva gravura: Mobilierul casei lui arăta gustul pentru antichități. De obicei anticarii, bibliofili cu viciul obiectelor rare au o față imbecilă, un răs de bunătate sau măcar miopia. Mascheroni, Gessner, Lavater, Baretti intră fiziognomic în categoria acestei inocențe.

Multe scene gessneriene sunt motive de gravură. *Der erste Schiffers*¹⁾ vorbind despre un tânăr care construiește o corabie ca să poată trece la Melida, o fată dintr'o insulă, se poate nara într'o serie de gravuri culminând cu acea în care tinerii, mână în mână, stau în perspectiva mării. Nu mai puțin plastic este *Ein Gemähd aus der Sündfluth*²⁾ evocare a unei inundații care mătură pe cei doi eroi, Semira și Semin. Într'oidilă, zefirul se joacă cu barba albă ca zăpada, revărsată pe pieptul bătrânului Palemon. Într'alta octogenarul Menalkas atrage atenția ochilor prin argintul părului din cap și din barbă. Chloe vede un păstor dormitând într'un crâng. Vântul scutură pletele lui iar frunzele luminate de soare fac umbre mișcătoare pe față-i.

Dar fără îndoială nu astfel de rafinamente plastice explică circulația operei lui Gessner. Ea pătrundea în familii, alături de biblie, ca un comentariu păgân, prin intenția educativă. Gessner e un Pestalozzi pentru fetele nubile. Până atunci poetul german fusese — după opinia sa — un măscăriciu, un poznaș „ein schnackischer Kerl, ein Possenreisser". Însă poezia „die würdigste Art ist. Empfindungen der Tugend und der Andacht zu sagen", ea are rostul a pregăti pentru virtute și evlavie. Lirica în proză a lui Gessner demonstrează o virtute congenitală și o fericire corelativă căci „wir fühlen, dass wir nur dann wahrhaftig glücklich sind wenn wir tugendhaft sind".

1. Salomon Gessner, *Saemmtliche Schriften*, Neueste Stereotyp-Ausgabe I-II, Fr. Fleischer, 1841.

2. *Ecou* în C. Negruzzi: **Potopul**.

Cauza pentru care scriitorul cântă moartea lui Abel, (*Der Tod Abels*) se ghicește îndată. Suntem la începuturile umanității când sufletul e curat iar întâia problemă morală sgudue. Gessner compune un poem al păcatului și căinții, homerizând în materie etică:

„Ein erhabnes Lied möcht'ich itzt singen, die Haushaltung der Erstgeschaffenen nach dem traurigen Fall”...

Întâlnim anticele perechi umane Adam și Eva, Abel și Thirza, Kain și Mehala, constituind societatea primitivă. Acum e posibilă iubirea și invidia, și prin ele virtutea care e o forță activă, opunându-se răului. Adam încearcă cel dintâiu presimțirea morții, Cain, omorând are sentimente complexe, exaltarea crimei, experiența întâiei morți, căința. Eroii suferă de prima criză de melancolie, plângând sgomotos: „Itzt entflossen Thränen den Augen des Vaters”. Sensul prea norosului poem este că liniștirea sufletului se capătă printr'un continuu examen etic: „Gott verachtet nicht die Busse des Sünders”.

Gessner era și artist, firește, și se încânța de ideea plastică a unei omeniri cu gesturi hieratice, solemnă când se culcă ori când se așează la cină. Dar Alecu Beldiman nu putea să intuiască stilul patriarhal, el vede o **Istorie ithiciasă și foarte interesătoare** (mss. 532—33; 4601) și traducea din franțuzește, în 1808, într'un accent de biserică. University Library Cluj

„Doresc a glăsuî prin cele mai plesii viersuri întâmplările părinților noștri celor din început după cădere lor”.

Pânza înfățișând pe Adam vorbind, într'o plastică retorică în maniera Poussin, se afumă la Beldiman:

„In vremea aceea întru care să ospăta cii întâi născuți: nu cu felurimi de bucate sau în case ci în umbrar: atunci au început Adam cu totul vesel să vorbească într'acestaș chip”.

În lipsa spațiului biblic, bucuria virtuții și melancolia problematicii morale sunt transportate în decor alpestru elvetic. Erast trăește singuratec cu Lucinde și fiul lor, ducând mari lipsuri. Tată-său căruia i-a scris n'a dat semn de viață. Deși se întoarce fără nimic în tolbă dela vânătoare, Erast are qalmul moral de a e-vocea figura pură a soției sale: „sie ist wie die ernstere Heiterkeit einer stiller Mitternacht, wenn der volle Mond leuchtet”. Simon servitorul credincios vine cu bani. Și acesta are atâta candoare încât mărturisește că a extorcat un călător somându-l. Apare și Cleon, călătorul prădat, căruia Simon, îndemnat de Erast, îi cere iertare, înapoiindu-i banii. Cleon este chiar tatăl lui Erast și totul se sfârșește cu bine, fiindcă este o providență pentru virtute.

Această istorie dramatizată, prea puțin „tragedie păsto-

nească" a atras pe femei prin motivul sacrificiului bărbatului pentru soție, în ciuda voinții părintești. Roxana Samurcaș a tradus-o din nemțește în grecească apoi iar sârdăreasa Zoïța Grigoriu, în românește, după versiunea grecească de mai sus¹⁾, la 1822. Însă G. Asachi în *Rélation historique sur les écoles nationales* din 1838 înseamnă printre traducerile făcute până la acest an și *Eraste*, drame pastoral de Gessner, par Alex. Cuza.

Mai este în Gessner o tendință, aceea democratică ascunsă în tema oroarei de civilizație și a vieții pașnice. Evander și Alcimna, crescuți într'un loc sălbatec de Lamon și Chloe, se iubesc Sosec Pyrhus și Arates și atunci se constată că Evander e fiul lui Pirhus iar Alcimna fiica lui Arates. Dragostea tinerilor, dintre care unul e acum prinț, nu suferă stânjenire, totuși sunt obligați a se civiliza. Când un „junger Herr” felicită pe Evander că a scăpat de o existență desgustătoare, acesta, surprins, protestează. E de asemeni mirat când i se spune că se numește viteaz „wer am meisten Feinde getödtet hat”. I se pare „abscheulich”, îngrozitor. Il surprinde și faptul că unul se culcă la pământ în semn de smerenie (Damüthigung). El este egalitar, cași Alcimna, căreia pe deasupra îi place vorbirea crudă. O slujnică o îndeamnă să nu mai jure: „schwöre nicht; dein Vater wird nicht zugeben, dass du deine edle Geburt so verschmähest” „Was ist das? „se scandalizează Alcimna”. Naștere nobilă? Nu-i nobilă orice naștere onorabilă?” Astfel Gessner elvețianul, dintr'o țară burgheză, repudia prejudecățile nobiletate, nu fără a păstra altele. Ce va să zică „ehrliche Geburt”? Nu-i, întrebăm noi, după Alcimna, orice naștere onorabilă? Se înțelege ușor de ce nicio sârdăreasă nu s'a mai aflat spre a talmăci și această piesă pastorală. Ideea unei lumi fără evghenie și a unei prezentări fără plecăciuni nu era menită să placă la acea epocă.

Piesa de rezistență a lui Gessner este poemul pastoral în 3 părți *Daphnis*, semănând cu *Galatea* lui Cervantes, însă la timp grec. Dragostea e tratată ca o criză inocentă. Daphnis stă cu capul în poalele păstoritei Phillis care cântă mai frumos decât privighetoarea, iar el însuși cântă din fluer mai iscusit decât Pan, după reciprocele lor păreri. După câteva contrarietăți urmează nunta. În zorii zilei, Daphnis și Phillis sunt deșteptați de cântecul nupțial întonat de fete și fluerat pe flaute de păstori. Toți vin ținându-se de mână mai mult nemțește, decât grecește. Daphnis ține pe mână un porumbel iar Phillis o porumbiță. Ei sugrumă porumbeii care bat cu aripi blânde mâinile

1) V. Ist. lit. rom. Ms. 593 conține o copie a ediției tipărite.

ucigașe. Sacrificiul acesta displace în chip învederat bunului Gessner. Erast regretă că trebuie să vâneze:

„In sfârșit m'am întors dela vânat, fără de folos... o ce proastă stări! să fiu lipsit de pâinea de toate zilele, și să mă portu... vai!... fără folos prin păduri și prin munți, căutând să pricinuesc moartea nevinovateilor dobitoace...”¹⁾

Păstorii noștri sunt mai ales vegetarieni și la masa nupțială de seară, sub lună, se răstoarnă, virgilian, fructe: pepenele cu rețea verde, ciorchini de struguri, mere și pere cu obraji roșii, rodii cu coroană verde și pieptul spintecat, smochine dulci și tot felul de fructe fie lucioase ori pufoase, fie cu coajă tare.

Contemplarea și mâncarea lor e un moment din euforia pastorală. Căci această lume nu cunoaște sentimentele violente și cea mai gravă depresiune este suspinul: „Du blasser stiller Mond, sey Zeuge meiner Seufzer”.

Fauna acestei vârste de aur se compune din cornute mici, porumbei. Vaca clasică deși frecventă în Elveția nu pătrunde în pastorală, fiindcă presupune așezări complicate, iar păstorii sunt nomazi. Filomela și rândunica sunt păsările slobode. Șopârlele, lăcustele și greerii comentează natura:

„Șopârta se furiașă însetată printre ferigile din drum, greerii și lăcustele săreau în umbra frunzelor pe iarba pârjolită”.

Suntem în climă aprinsă, meridională. Dată fiind direcția etică a pastoralei în genere, opinia lui Barbu Paris Mumuleanu din **Muerile** este arbitrară. El osândește pe femei pentru că citesc lucruri imorale:

Ori citind iar ce cetesc?

Romanțuri ce le smintesc,

Nu citesc lucru moral,

Ci vr'un romanț pastoral.

---

1. Trad. Zoița Grigoriu (1822).

Paul et Virginie este, în atenția autorului însuși, o pastorală și într'adevăr răspunde întocmai canonului idilei gessneriene. Întâi întâlnim ideea democratică. Virginia e fata unei doamne de bună condiție al cărui soț nu era gentilom, motiv pentru care a trebuit să se refugieze în Țările de France, lângă Madagascar. Paul dimpotrivă este fiul natural al unei țărănci bretone seduse de un nobil, pricină pentru care și aceasta se refugiază sub tropice. Amândoi sunt „enfants de la nature”. Ei nu știu nici să scrie, nici să citească, merg cu picioarele goale. Virginia se teme de sgomotul izvoarelor, Paul face focul frecând două lemne uscate se cațără pe palmieri, înoată ca peștele. Amândoi își măsoară vârsta după rodirea cocotierului și a portocalilor. Perioadele de viață, în general, sunt măsurate ca fenomene naturale, umbre ale arborilor, strângerea foilor tamarinzilor, coacerea trestielor de zahăr. „Leur vie semblait attachée à celle des arbres, comme celle des faunes, et des dryades”. Ei pun alimentele pe foi de bananier și în tidve, neavând altă veselă, fiind mai ales vegetarieni și mâncând numai ceceace „n'avait coûté la vie à aucun animal”, adică lapte, ouă, banane, portocale, curmale, ananas, bând zeamă de trestie de zahăr cu lămâe. Viața lor e cu totul agrestă, înfăptuind versul lui Virgil.

Fortunatus et ille deos qui novit agrestes.

Vorbirea lor e presărată cu metafore scoase din experiența directă și Paul face elogiul Virginiei așa: „Azurul cerului e mai puțin frumos decât albastrul ochilor tăi, cântecul bengalilor mai puțin dulce decât vocea ta”.

Cu ei trăesc doi sclavi negri, Domingue și Marie, însă în juru-le văd oameni de culoare nenorociți, bătuți cu biciul, puși în lanț cu bilă, cu sgardă țepoasă de fier la gât. Cei doi tineri imploră un plantator să ierte o sclavă fugită și sunt duși pe umeri, în branzarde, de negrii recunoscători.

Istoria tinerilor insulari e prea cunoscută, este desvoltarea destinului ce ar fi putut să aștepte peste mare pe Evander și Alcimma ai lui Gessner. Virginia chemată în Europa de o mătușă bogată și celibatară, devine contesă, capătă educație, dar e izgonită fiindcă nu vrea să se mărite cu un gentilom. Ea pierie într'un naufragiu sub ochii chiar ai lui Paul, în apropiere de Port-Louis. Ar fi putut să se salveze dacă s'ar fi desbrăcat, ca ultimul matelot care „tout nu, et netreux comme Hercule” se silea respectos s'o convingă. Însă plină de „dignité”, ea refuză. S'ar părea că autorul vrea să scoată aci în evidență virtutqa virginală.

Însă dată fiind virtutea inegabilă a matelotului nud, se vede că scriitorul critică falsa pudoare a Virginiei căpătată prin înrâurirea nefastei Europe. Paul înoată în jurul corăbiei bine înțeles că nu îmbrăcat iar înainte de a fi plecat în Europa, Virginia își ridicase odată fusta în cap în chip de umbrelă, apărând și pe Paul de ploaie, ceea ce, având în vedere precaritatea înveșmântării ei, lasă a înțelege că privase de acoperământ, cu inocență, partea de jos a trupului.

În ms. B. A. R. no. 41 e o traducere a romanului: **Pavel și Virginia scrisă în limba franțuzească de I. E. Bernardin Sem-pieru, și acum tălmăcită în cea românească de Iancu Nicola. București în M. S. Sava. 1827 Ianuarie 12.** Un Ștefan Șandru a copiat textul în Sfânta Mănăstire Slatina în vremea ciumii din Iași, la 24 Noembrie 1829. După început, versiunea e hazardată:

„Sur le côté oriental de la montagne qui s'élève derrière le Port-Louis de Pile de France, on voit, dans un terrain jadis cultivé, les ruines de deux petites cabanes”.

„Dindosul limanului franțozesc ce să numește Portluis (limanul lui Ludovic) să înalță un munte”.

La chaumière indienne¹⁾ e o narațiune mai scurtă în care elementul pastoral a fost copleșit de ironia democratică și de reflecții filosofice. În **Paul et Virginie** scriitorul observase în *Avant-propos* „que notre bonheur consiste à vivre suivant la nature et la vertu”, însă nu insistase în text. Deastădată procedăză voltairian, recurgând la unele, grațioase de altfel bufonerie. Formându-se la Londra o companie de savanți în scopul de a căuta în felurite părți ale lumii lumini asupra științelor, cel mai savant dintre acești doctori „qui savoît l'hebreu, l'anabe l'indou” cu bani spre a face achiziții de manuscrise și obiecte și cu un volum de chestiuni, merge la Calcutta, de unde cu daruri se duce la pagoda din Jagrenat, la una din gurile Gangelui, ca să vadă pe căpetenia brahminilor. Acolo doctorul englez este desbrăcat întâi de toate de orice veșmânt cu vestigii de animal și cu capul gol și cu picioarele goale, învelit într'o pânză de bumbac, introdus într'un salon vast, susținut de coloane din lemn de santal. Deși englezul știa limba hindusă, marele preot comunica prin intermediari vorbind unui fachir, care transmite întrebarea altui fachir și așa mai departe până ce ajunge la doctor. Răspunsul acestuia e raportat marelui preot prin aceiași interlocutori. Întrebarea doctorului fusese: prin ce mijloc se poate cunoaște

---

1. **La chaumière indienne suivie du Café de Surate et autres opuscules** etc. par Bernardin de St. Pierre, Paris, Wendet et Lequie fils, 1829,

adevărul? După un moment de reculegere, căpetenia pandecților răspunde: „Adevărul nu se poate cunoaște decât prin mijlocirea brahminilor”. Atunci toată adunarea se plecă, admirând înțelepciunea marelui preot. Plecând și fiind apucat de furtună, savantul englez nemerește într'un loc mai adăpostit. „Il étoit flanqué de rochers, et rempli de vieux arbres d'une grosseur prodigieuse. Quoique la tempête courbât leurs cimes avec d'horribles mugissements, leurs troncs monstrueux étoient inébranlables comme les rochers qui les environnoient”. Deodată însoțitorii sunt îngroziți, au zărit o colibă de paria. „N'approchez pas d'ici, — strigă ei — il y a un paria”. Englezul crede la început că e vorba de vreun animal feroce, apoi aflând ce este intră în colibă fiindcă, zice el, „pour moi, toutes les castes de l'Inde me sont égales, lorsqu'il s'agit de me mettre à l'abri de la pluie”. Ceilalți de frica purificărilor complicate, rămân afară. În colibă trăiește o pereche, cam în condițiile sociale ale soților **La Tour din Paul et Virginie**. Femeia fusese mai înainte soția unui brahmin care murise și ar fi urmat să fie arsă pe rug împreună cu el. A fugit însă cu un paria mulțumindu-se a trăi, în pădure amândoi, ocoliți de oameni, și după toate semnele, fericiți. La plecare englezul le oferă un ceas de aur de Granham „le plus fameux horloger de Londres”, care se întoarce la un an odată. Paria îl refuză: „Seigneur, nous n'avons pas besoin de montre; nous en avons une qui va toujours, et qui ne se dérange jamais; c'est le soleil”. Dar, insistă englezul, „ma montre sonne les heures”. „Nos oiseaux les chantent”. Indianul și englezul își schimbă atunci numai pipele, în semn de prietenie.

Fiind spirituală, nuvela n'a rezistat, deși forma literară este excelentă. În **Paul et Virginie**, poveste simplă ca și **Alixandria**, nu filosofia și decorația exotică au atras ci idila. Dincoace, dragostea între un paria și o văduvă de brahmin nu interesează. Scrierea a fost tradusă în românește de Leon Asaki, tatăl lui G. Asaki, în 1821, sub titlul **Bordeiul indienesc**¹⁾ și răspundea problemelor locale.

Paul et Virginie și **La chaumière indienne** fac parte din **Études de la nature**, fiind niște demonstrații epice ale acestora²⁾ Studiile lui Bernardin de Saint-Pierre sunt foarte puțin citite

1. **Bordeiul indienesc** alcătuit în limba franceză prin I. V. H. de Sen-Pier, iar acum pe Românie Tradus de prea Cuviosul Leon Asachi, Arhimandrit al Mitropoliei Iașului. Tipărit în Iași, 1821.

3. **Études de la nature** par Jacques-Bernardin-Henri de Saint-Pierre. Quatrième édition, A. Paris, chez p. F. Didot le jeune, 1791:

azi, cu toate că conțin idei interesante, percepții de un colorit violent, trădând un eminent artist, și o filosofie a naturii, care e o metafizică panteistă în felul celeia din Germania romantică unde ar fi putut fi mai bine înțeles. Naturalistul observă atent universul mic, voind să demonstreze imensitatea naturii în sens microscopic. Într-o zi a văzut niște musculițe așa de frumoase încât i-a venit gust să le descrie: În trei săptămâni a descoperit 37 de spețe, dozebite între ele prin culori, forme, mișcări. Erau aurii, argintii, bronzate, tigrate, vărgate, albastre, verzi, brune catifelate. Unele aveau capul ca un turban, altele ascuțit ca un cui. Considerând suprafața frunzei drept o țară, observatorul își imaginează un întreg Eden invizibil. Pe frunză sunt pășuni pe care pasc animale cași în preerile noastre. Vitele minuscule se culcă la umbra perilor imperceptibili și beau licori de aur și argint din glandele de forma sorilor. Fiecare parte a florii le oferă spectacole de care noi n'avem idee. Antherele galbene pline de polen suspendate pe fire albe li se arată ca niște duble grinzi de aur în echilibru pe coloane mai albe decât fildeșul. Corolele sunt bolți de rubin și de topaz de o mărime colosală. Nectarul reprezintă un fluviu de zahăr, celelalte părți domuri pe care arhitecturii și arta bijuteriei nu le-au imitat încă. Leibniz considerase la fel universul atomic, fără arta plastică a scriitorului francez.

Stilul lui Bernardin este incoherent și finalismul excesiv. Filosoful, providențialist înfocat, crede că Dumnezeu a făcut lumea ca să ne dea banane. El se încearcă să demonstreze „la bienfaisance de la nature” (combătând așaadar discret pesimismul zâmbitor al lui Voltaire) și să reducă obiecțiile împotriva Providenței, scoase din pretinse dezordini în lumea vegetală, animală și umană. Bernardin e fericit cași Gessner și figura lui la bătrânețe are cași aceea a elvețianului trăsături de copil.

Ordinea în univers se formulează prin câteva legi. întâi este aceea a **progresiei**, (noi am zice a „gădatăiei”) care e o suită de consonanțe ascendente ori descendente. Când foile unui vegetal sunt așezate în jurul crengilor, în ordinea în care crengile sunt așezate în jurul tulpinei, avem o consonanță, ca la pin. Dar dacă aceste crengi sunt totodată dispuse în planuri descrescânde, ca în formele piramidale ale brazilor, atunci avem progresie.

A doua lege este **contrastul**. Pe tărâmurile apelor din India se văd niște păsări albe cu dedesubtul aripilor de culoarea flăcărilor și care se și numesc din cauza aceasta **flammants**. Două elemente focul și apa sunt puse astfel în contrast. Tot astfel un nor de fluturi ieșind din omizile care se confundau cu verdeața plantelor, vin să se opună culorilor florilor, fluturile roșu florii

albastre, cel alb florii roșii, etc. Mare candoare spiritualistă din partea lui Bernardin care n'are noțiunea mimetismului. Nu-i deloc dovedit că din motive estetice fluturile roșu are să se așeze complimenar lângă floarea albastră. Dimpotrivă este sigur că el imită floarea însăși, spre a se apăra. Bernardin crede că flmandul și fluturile caută contrastul spre a ne pricinui „un grand plaisir”, precum progresiunea ar avea rostul să deștepte în sufletul nostru „le sentiment de l'infini”. Lumea este un spectacol feeric pentru bucuria estetică a omului.

A treia lege este a **armoniilor** (se vede cât colo că Bernardin are obsesia tehnicii muzicale). Sunt armonii elementare și complexe, în cuprinsul unui singur regn sau între regnuri. Astfel este o consonanță flagrantă între o floare cu petale, și soarele mineral cu razele lui. Regnul animal intră în consonanță cu cel vegetal prin armonii de contrast. Astfel animalele mici preferă arborii, în vreme ce marile patrupeze se expun pe ierburi.

În raport cu omul, regnul vegetal se armonizează (din ordinul Providenței, binesubînțeles) spre a oferi acestuia un număr de plăceri. La amiază când soarele e arzător copacii își prezintă frunzișul în chip de evantai și umbrele. Vara, când arșița e mare, pomii fructiferi ne dau răcoritoare, cireși, piersici, pepeni. Iarna, dimpotrivă, fiindcă avem nevoie de substanțe grase, ne procură uleiuri de migdale, de nuci. Acum putem să înțelegem în **Paul et Virginie** semnificația cuvintelor „dernières harmonies de la lumière et des ombres”. Ziua toată e o simfonie de murmure, de parfumuri (sunt citate aceste elemente), epilogând cu seara, când debutează firește alte armonii.

A patra lege este a **concertelor** care sunt ordini formate din mai multe armonii. Astfel verdeța din **India** este arsă de soare formând dar o armonie peste care se acordă un alt contrast zoovegetal, acela al păunului somptuos care-și desfășoară coada în acest decor.

Este, în fine, o armonie care împacă în om două contrare, constituind principiile lumii, animalul și intelectul. Bernardin de **Saint-Pierre** este dualist.

În ultima analiză Bernardin profesează o filosofie dialectică în care contradicția reprezintă o condiție a sintezei.

Teoria armoniilor a fost aplicată de scriitor și în politică. În 1789 a tipărit niște reflecții, **Voeux d'un solitaire**¹⁾, al căror rudi-

---

1) **Voeux d'un solitaire pour servir de suite aux études de la nature** par Jacques-Bernardin-Henri de Saint-Pierre. A Paris, De l'Imprimerie de Monsieur, 1789.

ment se află în „Studiile asupra naturii”. Omul care deplân-
sese soarta negrilor, nu putea fi decât un libertar, și într’adevăr
cerea și acum abolirea sclavajului în coloniile franceze din Africa
și America. Oroarea de inegalitate rasială, îl face să viseze o
republică internațională, pe care deocamdată o propunea experi-
mental în chipul unui azil al tuturor națiunilor pe malul Senei. Aci
ar fi urmat să se semene toate plantele exotice naturalizate, reali-
zându-se un frumos concert de brazi piramidali, catedrala cu foi
late așezate în candelabru, sălcii de Babilonia cu ramurile ca pă-
rul despletit. Negresa de Guineea cu dinți de fildeș ar fi suris,
erotic, la fiul Europeanului. Bernardin nu studiase serios efectele
biologice ale armoniei optice dintre negresă și alb, dar umanitar,
nu putea să uite că tutunul, cafeaua și zahărul de trestie pe care
le consuma se datorau „aux pauvres nègres, d’Afrique, qui les
cultivent en Amérique sous les fouets des Européens”. Altfel,
deși mergând în sensul revoluției, filosoful obsedat de natură,
rămânea refractar vremii și un solitar. El apăra de fapt teza
cercurilor reacționare, susținând ca „La nation est formée de
l’harmonie des trois ordres, du clergé, de la noblesse et formée de
ple, sous l’influence du roi, qui en est le modérateur”. Propunea
ca gentilomii săraci să adopte pe burghezii remarcabili. Scăpare
din vedere! Căci dacă admiți principiul aristocratic, implicit ad-
miți și clasa paria și probabil că brahminul care ordona ca pe ru-
gul său să vină și soția avea sentimentul consonanței conjugale
iar față de paria al unui frumos contrast. Om sedentăru, visând o
libertate în fond nesocială, asemeni aceleia de care se bucurau
Paul și Virginia, Bernardin se șocat de unele inevitabile măsuri
de ordine. Astfel când, a doua zi după luarea Bastiliei, află că
porțile Parisului au fost închise, e cuprins de nervozitate și „pen-
dant que tous ses habitans se félicitoient d’avoir recouvré leur
liberté, je comptais avoir perdu la mienne: je me tenois pour pri-
sonnier” Nu se lasă până nu află o poartă cu grilajul rupt și ne-
păzită, se plimbă puțin pe câmp, apoi liniștit de a nu-și fi pierdut,
drepturile naturale” se întoarce acasă. Filosoful era un copil care
visa arbitrarul.

Filosofia morală a lui Bernardin e un hedonism superior, bi-
ruit nu mai puțin pe „plaisir” care vine și din exercitarea virtuții.
Imperativul categoric al lui Kant n’ar fi fost în gustul filosofului
francez. El remarca niște plăceri puțin curente în acel timp și
pe care trebuie să le enumerăm.

Una este plăcerea miraculosului, du merveilleux (filosoful
incepe să devină mistic) ușor de satisfăcut într’un univers plin
de concerte mereu inedite, în care numai în câteva săptămâni

găsești 37 spețe de muște. A doua plăcere e a misterului. Nu peisajele cele mai luminate, nu străzile cel mai drepte, nu florile cele mai desfoaite ne plac, ci dimpotrivă văile umbroase, rozele, drumurile șerpuiind prin pădure, florile întredeschise. Femeii de lume îi preferăm păstorița timidă.

Gnoseologic misterul e o consecință a limitării cunoașterii, încât avem și altă plăcere, aceea a ignoranței, care însă nu trebuie să se confunde cu eroarea. Ea se înscrie la categoria „sentimens infabables”. O plăcere e aceea care vine din tristețe („Du sentiment de la Mélancolie”). Abatele Dubos susținuse această teorie când scria: „L'art de la Poésie et l'art de la Peinture ne sont jamais plus applaudis que iorsqu'ils ont réussi a nous affliger”¹). O altă plăcere este a ruinelor: „Une belle architecture donne toujours de belles ruines”. Bernardin extinde în chip fericit noțiunea și asupra naturii, vorbind de „ruinele naturii”. „Le ruines apparentes de la terre comme les rochers qui en hérissent la surface en tant d'endroit ont leur utilité”. Este apoi plăcerea **mor-****mintelor**. Melancolia voluptoasă ce rezultă din ele se explică prin armonia a două principii opuse, sentimentul caducității și sentimentul nemuririi. În fine vine plăcerea **solitudinii** căreia Bernardin îi face o analiză foarte pertinentă. Sentimentul singurătății iese dintr'un contrast și prin urmare termenul opus al tumultului nu trebuie evitat: „il n'y a point de solitude plus douce que celle qui est voisine d'une grande ville”. De aceea probabil, scriitorul așeza pe Paul și Virginie în împrejurimile orașului Port-Louis, acolo unde corăbiile aduceau ecurile Europei.

Această latură savantă a operei lui Bernardin de Saint-Pierre n'a atras pe Români, mai cu seamă că filosofia armoniilor fusese toată absorbită în poezia lui Lamartine.

G. CALINESCU

---

1. *Reflexions critiques sur la poesie et sur la peinture* par M. l'Abbé du Bos l'un des Quarante, et secrétaire perpétuel de l'Académie Française. Quatrième édition revue corrigée et augmentée par l'Auteur I-III A Paris, chez Pierre, Leon, Mariette 1746 (volumele II-III sunt din a cincea ediție, 1746).

Am căpătat un exemplar din romanul *Filles du monde* al unui Camille Oudinot (Paris, G. Charpentier, 1887) cu indicațiunea că se pare a fi vorba înăuntru de Al. Odobescu, după o știre dintr'un ms. al lui Angel Demetriescu aflat în păstrarea d-lui prof. G. Tașcă. Am citit romanul, mediocru nu fără o anume știință a scrisului, și m'am convins că ipoteza e foarte convingătoare. Intriga e fără niciuninteres și fără raport epic la viața lui Odobescu. Eroii sunt Glégorovitch, prim secretar de ambasadă al Serbiei la Paris, soția sa Véra și fiica sa Hélène. Glégorovitch e un mediocru, un ratat, autor „de quelques ouvrages inutiles de compilation et de deux ou trois „nouvelles” publiées à ses frais en luxueuses plaquettes de quinze à vingt pages, avec son portrait à l'eau forte”. „Il était appelé là dedans le „Florin de la Serbie”. Se insistă asupra vieții risipite „sous l'écrasement de ses ennuis d'argent” Fatuitatea, inconștiența „nullității” sale nu sunt note nemerite pentru personalitatea lui Odobescu. Portretul fizic e singurul asemănător și interesant (p. 60).

„Glégorovitch était l'homme du monde parfait, le beau de cinquante ans, pas obèse, mais gras, comme soufflé, avec une peau blanche de femme. Il avait un indéniable cachet d'homme riche et bien né, — la nullité réfugiée dans les manières exquises. — Ses cheveux et sa barbe grisonnaient fort agréablement. Il n'était pas chauve, ce qui, en des instans, le faisait paraître plus jeune que sa femme. Il portait seulement la moustache bien lisse, bien bombé. Six yeux gardaient toujours leur douceur et étaient comme effacés, des yeux de rêveur qu'il essayait de rendre profonds par de fréquents et incomplets froncements de sourcils qui venaient abriter des regards lancés au loin dans le vague. Il joignait à cette mimique, par habitude de poses géniales, des attitudes de corps abatues, très étudiées”.

Am rugat pe d.O Papadima să ceară în sprijinul ipotezei de mai sus, din nou d-lui prof. G. Tașcă ms. lui Angel Demetriescu pe care ezitase altădată a-l publica. Cu acest prilej a putut vedea și un număr de scrisori odobesciene de un mare interes.

g. c.

În păstrarea d-lui prof. G. Tașcă se află unele documente inedite cu excepția unei scrisori din ajunul sinuciderii. Datorită bunăvoinței D-sale, am putut să le parcurg, notând ceea ce mi s'a părut că ar putea prezenta interes pentru istoria literară.

Nu toate scrisorile, din cele 29, sunt datate, ceea ce prezintă dificultăți de cronologizare și denumire.

Scrisorile mai ales creionează un capitol puțin cunoscut al vieții lui Odobescu și anume anii petrecuți de el ca profesor la liceul particular Sf. Gheorghe.

La acest liceu fusese chemat Anghel Demetrescu în 1889, ca profesor și director totodată. Poate în același timp, poate mai târziu cu ceva — ajunge și Odobescu profesor la acest liceu. Dintr'o chitanță dată de Odobescu în 2 Nov. 1890, reiese că fusese angajat prin contract, ca profesor de istorie pentru cursul superior al liceului, cu onorariu global de 6000 mii lei pe an.

Cea dintâi scrisoare începe jumătate protocolar, jumătate intim: **Iubite Doamnă Anghel...** Prin ea cere să se plătească din casa liceului sumă de 549,25 lei pentru niște cărți comandate de el, Odobescu, la librarul Thorin din Paris, în numele Bibliotecii Centrale, și la librarul Klincksieck din același oraș, pe numele lui Odobescu însuși. Că și cărțile comandate la Thorin erau tot pentru Odobescu, se vede din însăși lista lor, din factura anexată la această scrisoare: Mommsen, **Droit Public**, t. IV; Marquardt, **Culte**, t. I; Caquot, **Cours d'épigraphie latine**, 2-e ed.; Daremberg et Saglio, **Dictionnaire des Antiquités**; Dumont et Chaplain, **Céramique de Grèce**; **Table décennale du Bulletin de correspondance hellénique 1877—1880...** Toate în legătură cu arheologia...

A doua scrisoare, datată 7 Noemv. 1889, începe amical: Iubite Anghel... și îi cere suma de 185 lei din „cassă”, după ce la 30 Oct. îl mai solicitase să „distragă” 100 lei.

Iar într'o altă scrisoare, curând următoare: „Anghel, mein lieber Anghel. ...Este oare vreo speranță pe zioa de astăzi?”...

Și acest leit-motiv petrece aproape toate scrisorile pe care le avem sub ochi.

Cu fineța lui înăscută, Odobescu știe să strecoare în această corespondență și altfel de gesturi de prietenie. „Deca ai timp, treci te rog adi pe la mine. Ușa îmi stă încuiată pentru oricine, dar cu D-ta am ceva trebă și totdeodată plăcerea de a te vedé. Pote chiar ar fi bine să-ți citesc ceva din ceea ce pregătesc. O să-mi dai părerea D-tale dacă se potrivește ori nu”...

Iubite Anghele,

Cineva a avut ciudata idee de a-mi trimite dela munte o căprioră, ca autorului cărții Pseudokyneghethikos. Las' că stomacul meu me oprește cu totul de la asemeni brave selbaticiuni dar apoi nici n'am unde să pui să-mi o gătescă. M'am gândit că D-ta, în calitate de director de internat, poți să realizezi luxuose economii hrănind cu oricare discrețiune (ca să nu li se aplece) pe subțirii elevi dela St. George cu carne de căprioră, iar pe de altă parte ca mire poți să prezenți un gustos plocon viitorei D-tale soțe și totodată ca amic să împarți câte o ciosvârtă unora din amicii la care te duci când și când la masă. Deci, îți ofer cu plăcere fêra întregă și te salut cu multă prietenie

al D-talle

Odobescu A.

Altădată darul e făcut în grațios stil „Pseudokyneghethikos”. „Am căpătat estimp, ca dupe obicei, o capră neagră. Dintr'înșă, te împertașesc cu o spată și costițe și ve poftesc sa le mâncați sanatoși. Sjune, te rog, Domnei Demetriescu (Anghel) că am însărcinat pe această grațiosă și gustosă feară să mă scuzeze dinaintea D-salei dacă sunt, în relațiunile mele sociale, mai selbatic chiar decât dânsa...”

In 28 April 1890 se plânge de „un atac de podagră” desagrabil:” O neprevedută și strașnică durere de picior m'a doborât de aseră la pat și me pune în neputința de a călca pe jos. Voi fi deci silit să lipsescu adi la St. George; ceia ce me superă forte tare, căci timpul a devenit forte scurt spre a termina materiile”...

La 19 Oct. Odobescu înștiințează că va trebui să tragă la „Kfit” la școală, fiindcă trebuie să se închidă în casă și să termine ceea ce avea de scris.

In 2 Aprilie 1891, Sașa Odobescu îi scrie ea directorului de liceu „fiindcă Odobescu sufferă de ieri încă de un grozav acces de podagră, care l'a silit să ia astăzi chiar morfină, și prin urmare nici nu poate scrie”...

Odată cu aceste scuze cu privire la absențe, se întreveade puțin felul de a lucra ca profesor secundar:

Cu totă bunăvoința îmi este cu neputință a eși astăzi. Tota noptea n'am dormit. Antipirina mi-a uluit capul și durerea la gemenchiu urmêza. Te rog recomandă baietilor din clasa V-a să prepare pentru Sâmbătă cap. I p. 15-36 din Istoria Greciei de Van den Berg, asupra căruia îi voi interoga Sâmbătă. La clasa VI, să prepare din Guiraud cap. 18, 19, 20, 21 dela pag. 132-136, precum

și cap XI întreg p. 170-184. Să redacteze în prescurtare și unii 'și alții și să se prepare căci îi voi cestiona Joi și Sâmbătă'...

Într'o altă scrisoare, la finele anului, în 12 Iulie 1891, cu ocazia trimiterii catalogului cu notele cl. VII, Odobescu se mărturiște oarecum surprins de faptul că la examen elevii au apărut bine preparați.

Totuși, în 11 Iunie 1890, un acces care îl așează în pat „cu ambele picioare groaznic de șubrede”, îl împiedică de a veni chiar la examenul cl. VI. II întreabă pe A. D. de nu poate examina în locul lui și-i trimite și o „listă de cestiuni, nu cu alt scop decât acela de ați arăta puncturile asupra cărora am insistat în cursul făcut de mine și totodată spre ați spune că n'am trecut mai departe de secolul XIII în istoria medievală”...

Prietenia între cei doi erudiți începe să intre în criză la începutul anului 1891 (scrisoarea din 6/18 Sept. 1891):

„Amice Anghel, cam multă literatură în epistola-ți de aseară pentru două biete sutisoare de lei! Eftin îl prețuești pe Voltaire și pe Buffon, pe mărețul Omer și pe mucalitul Aristia, ba chiar și pe mine — peccatosul! asemuit podokis Ahilleus pe când Sfintner și Marenzeller, cu Taciu și cu Palladi jocă rolul Acheilor împrejurul lui Anghel Agamemnon. Dar fie! S'a mai spălat Schmuzigkeitul. Mieux vaut tard que jamais! University Library Cluj

Ceeace nu este încă limpedit, e afacerea cu personalul didactic. Mi-e forte tēmă că umbli să mă cocolosești în tărățe; Nomina odiosa!, dar, deci, nu știu cum ne ar puté merge prăvălia cu lipsa numelui lui **Francudi**, lui **Emanoil** și chiar lui **Sava Ștefănescu** — iar mai ales, cu ofilitele și sarbedele lor înlocuiri? Pene m'oi întorce, Duminița seu Luni, dela Argeș, te rog să cugeți serios ca nu cumva să se slăbească forte esența și prestigiul S-tului George. Știi că eu am primit cu plăcere să intru în pleiada Lyzeului și să stau acolo alături de domni colegi printre cari socoteam negreșit și pe amicul Anghel. Dar cu subalterni, cu **des seigneurs sans importance!**? trēba se schimba. Grozav mi'e frică de mămăligă cu terățe. Știi că am stomacul forte, forte simțitor; pentru pucin, me apucă o grēța! Domne feresce! Cugetă serios și sanetos să nu gresesci și penă una alta, crede-mă al D-tale bun dar tot cam superat prieten”...

O scrisoare cu data de 1 Aprilie 1892, dură și caustică, înseamnă ruptura. Scrisoarea sugerează că Anghel Demetriescu, director într'o școală care ajunsese să recruteze în corpul didactic „dăscălași d'a treia și d'a patra mână” — un ecou al prevenirilor din scrisoarea dela începutul anului! — ar fi uitat că mai are ca

profesori și oameni de alt „rang, creștere, demnitate și valoare” și l-arfi jignit pe Odobescu. Se amestecă însă și o chestiune de bani? Odobescu recunoaște că mai are de plată 1500 lei pe polița de 3000 lei pe care o semnase el și i-o girase Demetriescu. În 1892, Odobescu a fost numit director al Școlii normale superioare.

Detalii despre împrejurarea care a dus la sinuciderea lui O. aflăm într'un manuscris inedit al lui A. Demetriescu, aflat tot în posesia prof. G. Tașcă. Sunt câteva foi de caet, care poartă drept titlu, în stânga: **1895. Noembrie 12 Duminică**, dând toată aparența unor file de jurnal intim. Se întrerup însă brusc, la jumătatea ultimei pagini.

Încep prin notații scurte în stil de jurnal, în legătură cu înmormântarea și sinuciderea lui Odobescu.

1895. Noembrie 12. Duminică.

„Azi s'a făcut înmormântarea lui Alexandru I. Odobescu la cimitirul Șerban-Vodă, în mijlocul unei afluențe numeroase de amici și admiratori ai mortului. Odobescu a murit la 10 Noembrie, la 2 ore după amia-zi, otrăvindu-se cu morfină. Din această pricină el nu a fost slujit în biserică, ci în camera mortuară a cimitirului. S'au citit patru discursuri: I-lu de Gr. Tocilescu din partea a Academiei și a Universității, Ionnescu-Gion ca amic al mortului, Vellescu din partea societății actorilor de la Teatrul Național, al cărui Director fusese Odobescu, și al patrulea de un elev al Școlii Normale Superioare, al cărei Director fusese Odobescu în curs de trei ani și mai bine (1892—95). Cel mai frumos singurul frumos discurs, a fost al lui Gion. Odobescu s'a ucis din cauza d-nei Ortensia Racoviță, cu care avea relațiuni de dragoste încă din anul 1892. Pe cât timp el fusese influent în guvern, d-na Racoviță trăise aproape maritalment cu dânsul; tot ce un om poate face pentru o femeie, el făcuse pentru dânsa, fără să izbutească a o desbăra de nănavul ei de a se da în același timp la fiecare după întâmplare. În mai multe rânduri o prinsese necredincioasă, dar patima lui era așa de aprinsă, în cât nu putea trăi fără ea. Duminică la 22 Octobrie am dejunat la dânsul; am dejunat singur, pentru-că el nu a atins bucatele; atât de deprimat era, pentru că chiar atunci dimineața primise o scrisoare dela d-na Racoviță, prin care îi făcea cunoscut că este hotărâtă a se mărita și a pune sfârșit unei vieți care a pierdut-o. Această scrisoare îl aruncase într'o situație desperată; nu l'am văzut niciodată așa de abătut; n'am crezut că un om poate să fie așa de înfocat pentru o femeie așa de căzută. Figura îi era descompusă, palidă, vinele gâtului îi atârnav într'un mod disgrățios; vorbea fără niciun șir; credeam că e nebun; el însuși observă mirarea, uimirea mea, și mă preveni să nu crez că

e nebun. Și să ascult șirul povestei sale. După ce îmi spuse cum l-a înșelat în nenumerate rânduri și că n'a avut cu dânsa nici două zile de mulțumire pe săptămână, din cauza necredinței și ușurinței ei de a se da celui d'ântăiu venit, îmi declară că nu poate trăi fără dânsa, că, cu toată dragostea și stima ce are pentru soția sa legitimă, va divorța și va lua pe d-na Racoviță de nevastă. Odobescu spera să facă din această femeie un ideal, mângâierea și sprijinul vieții sale, să aibă într'însa acel sprijin moral propulsiv pentru lucrări viitoare. Încercase să-i dea gloria literară, făcând pentru dânsa câte-va cărți și articole de geografie publicate sub numele de Ortensia Racoviță. Când se convinse că nu mai era cu putință să fie iubit măcar de formă, se hotărâ să se omoare, și încercă întâiu Duminică la 5 Noembrie luând o doză puternică de laudanum; însă doctorii îl scăpară, și atunci Joi la 9 Noembrie luă morfina, după care muri într'o agonie de 24 de ore și mai bine".

Cetind aceste notații precise, ne aducem deodată aminte de reportajul lui Caragiale „A. Odobescu”, apărut în „Gazeta Popoului” din 16 și 17 Noembrie 1895, deci la câteva zile după sinuciderea lui Odobescu. Reportajul se află reprodus la pp. 209-212 vol. IV din **Opere** și coincide până într'un loc punct cu punct cu paginile lui A. Demetrescu și scrisorile păstrate de el. E mai presus de orice îndoială că prietenul anonim de care vorbește Caragiale a fost Anghel Demetrescu. Prietenia dintre el și Caragiale e cunoscută.

Dată fiind violența lor morală, am șovăit să publicăm paginile lui A. D. în ediția pe care i-am făcut-o în 1937. Acum, publicarea lor, care mi-a fost solicitată, se dovedește utilă.

„Odobescu era o personalitate, era cine-va. Fruntea, de și nu prea frumoasă, avea într'însa o idealitate, ceva care te lăsa să ghicești sub dânsa idei mai înalte decât la oamenii de rând. Întreaga sa figură avea o frumusețe bărbătească. Era frumos și știa că este frumos. De aceea îngrijirile toaletei sale erau aproape feminine. Corpul său era mai mult nalt, bine făcut, cu o osatură puternică și o musculatură bărbătească. Fusese crescut în țară până pe la vârsta de 18 ani, învățase în casă limba rusească, mai întâiu de la o servitoare rusoaică (o Krepațnoi) pe care tatăl lui o adusesese cu sine din Rusia mai târziu învățase această limbă de la un profesor de rusește. Cunoștea limba rusească foarte bine pe care o și vorbea la nevoie; citise pe Lermontof, pe care l-am vezut însumi în biblioteca lui; citise pe Gogoli și alți autori ruși. Cunoșcuse într'o vreme binișor grecească, avea foarte slabe idei de latinește;

cunoștea bine limba germană, foarte bine pe cea franceză, și putea să utilizeze scrierile englezești. Competența lui ca archeolog era unică între Români; era chiar inițiatorul adeveratei științe archeologice în România; și de aci vrăjmășia dintre dânsul și Bolleac, contra căruia scrisese spiritualul și temeinicul articol **Fumuri archeologice eșite din pipe preistorice**. Avusese o bibliotecă care îi costase aproape 300 de mii de lei, pe care a scăpat-o în multe rânduri din mâinile creditorilor, dar care în cele din urmă i-a fost pusă în vânzare de creditori și cumpărată de stat; astăzi acea bibliotecă este încorporată cu biblioteca Statului. Odobescu avea un simț artistic accentuat, mai ales pentru antiquitate, în care dobândise multe cunoștințe prețioase și asupra căreia citise mult, profitând din lecturile sale. El nu știa ce va să zică cheltuiala și banii, când era vorba să-și procure o carte, or cât de scumpă. Cu bani sau pe datorie, cu banii sei proprii sau cu banii Statului, el făcea să-i vie cartea; numai așa și după stăruința lui, biblioteca noastră centrală posedă o colecție prețioasă de scrieri archeologice, mai ales privitoare la ultimele săpături făcute în Akropolis, la Delos, la Aegina, la Pergam. Odobescu avea simțul frumosului, știa să-l descopere și putea să-l guste.

Dar ceea ce este de notat în acest om, în adevăr superior, este dragostea ce avea pentru tot ce este românesc. Ornamentație bisericească, săpături în lemn, săpături în piatră din veacurile trecute cărți vechi, costume naționale, portrețe vechi de domni, tot ce alții din epoca lui desprețuiau sau priveau cu nepăsare, avea pentru el un sens și o frumusețe adevărată. Acest simț pentru ce era național nu era exagerat ca la cei ce nu-l au, de și fac paradă de dânsul; ci real, adânc, în mesura adevărului. N'ar fi zis nici o dată că biserica Stavropoleos se poate compara cu S-ta Sophie sau cu Notre Dame de Paris, dar el găsea într'însa o grație, o artă naivă, o expresiune, pe care putea să o dovedească. De aceea el nu declama nici o dată, pentru că nu înveța de la dascăl sau din cărți frumusețile țerii noastre, ce el simțea în adâncul sufletului. N'ar fi comparat pe Michai-Viteazul cu Napoleon, dar nu putea să nu vadă ce era mare în concepția lui de a forma un puternic stat al Daciei, îndrăzneala lui extraordinară, aventurile mărețe ale curajului lui. Fără să exagereze meritele Românilor în luptele contra Turcilor, el făcea să reiasă meritul modest al poporului nostru în apărarea civilizației, demonstrând cum statele mari de prin prejur, Ungaria, și Polonia, au căzut sub Turci după ce principatele noastre au căzut sub vasalitatea turcească. Chiar atunci, ele nu au ajuns pașăcuri ca Ungaria; și aci este o dovadă puternică despre înțelepciunea boerilor și Domnilor noștri. Această dragoste pentru ce era românesc — cronică, poezii vechi, chrisoa-

ve, obiecte de artă, podoabe și sfite bisericesti—, l-a pus în poziție de a cunoaște mai bine decât toți vechile obiceiuri din citite și din auzite, dacă ascultase multe de la betrâni; cunoștea genealogia familiilor mari actuale cu o siguranță ce uimea; știa cum sângele boieresc românesc s'a amestecat aci cu greci, dincolo cu francezi, mai încolo cu țigani. De aci stilul său românesc într'un timp când toți apucaseră drumul școalei radicale, de aci acea limbă verde, formată prin cunoștința limbei vorbite de țerani, a cărților sfinte și a cronicarilor. Alipirea lui de limba poporului venea din instinct artistic, nu din reflexiune și teorie ca la Maiorescu; vorbea și scria limba poporului, pentru că-i era dragă, pentru că o iubea, ca artist nu ca critic și teoretic. Nu avea nici un entuziasm pentru Elveția, pentru că o țară ori cât de frumoasă ca natură, nu era frumoasă pentru el dacă nu avea artă. De aceea era entuziasmat pentru Italia. Fără să urască limba, știința și poporul nemțesc, ba dimpotrivă prețuind foarte mult știința nemțească, el era vrășmaș al influenței nemțești la noi. Nu putea suferi pe regele Carol, și aștepta cu nerăbdare ziua în care țara să se scape de această nenorocire. Nu se ducea la palat decât silit de mare nevoie; astfel când a trebuit să prezinte regelui întâiul seu volum din Tesaurul de la Pietroasa. Iubea Franța și era entuziasmat de Paris și de cultura franceză; zicea că dacă ar vrea să trăiască undeva afară din țară, acel loc nu poate fi decât Parisul.

Nu prea gusta muzica, și rare ori îl vedea cine-va la un concert. Nu l-am auzit nici o dată cântând sau fredonând, ceva. În arhitectură era cunoscător, și admira Sfânta Sofie și Biserica de la Curtea de Argeș ca om care își da seamă de cele mai mici amănunte. Imi aduc aminte că vorbea odată de niște „queues de lapin” prin cari se scurgea apa de pe coperiș. Admira toate antiquitățile noastre, pe cari ar fi vrut să le vadă restaurate fără să se gândească dacă țara era în stare să suporte asemenea cheltuieli. Pe Pache Protopopescu îl acuza cu o adâncă supărare pentru că derimase Turnul Colței, care, după el, era una din podoabele cele mai mari ale Bucureștilor. El zicea că frumusețea Veronei stă în turnurile ei, dar că acele turnuri erau cu mult mai puțin frumoase de cât derimatul turn al Colței în 1888? Cine știe ce aspect ar fi luat Capitala cu un primar ca Odobescu! În manierele lui el avea ceva de boier, poate chiar de ciocoiu; o mică lipsă de atenție din partea unui inferior îl făcea furios; dacă nu l-ar fi salutat carie-va din aceia pe care el îi credea mai pejos de dânsul, uita amevioie. Violent și pasionat, adesea provoca scandaluri din nimic; astfel când cu trimiterea lui Dumitrescu Marin pentru bursa de istorie în locul lui Floru, se certă pînă a se insulta cu Tocilescu și a se provoca la duel (care nu s'a făcut), pentru că el nu admitea ca un

Tocilescu, pe care el îl ajutase să ajungă ceea ce este, să i se împotrîvească. O dată era să bată pe Barbu Constantinescu în Consiliul permanent, pentru că auzise că acesta zisese că el a ajutat pe Manliu să facă oarecare carte și împărțise banii cu dânsul.

Odobescu s'a născut la 1831, așa scriu unele ziare; în acest caz el ar fi murit în vârstă de 64 de ani. În anunțul morții lui făcut în **Independance Roumaine** se zice că era de 62 de ani, în acest caz el s'ar fi născut la 1833. Adeverul este că în anul 1887 prin luna lui Maiu, Odobescu zicea că atunci avea 45 de ani; în acest din urmă caz, el s'ar fi născut la 1832 și prin urmare ar fi murit în vârstă de 63 de ani. Or cum ar fi, Odobescu era de o constituție viguroasă și ar fi putut trăi încă cel puțin 10 ani.

Marele defect al lui Odobescu era lipsa lui de scrupul în cestiuni bănești; aceasta l-a compromis așa de tare, încât îl făcuse aproape imposibil. De la cei mai mulți din amicii lui luase giruri, pe care nu le plătitise. Se zice că a amanetat cloșca cu pui pe timpul expoziției din Paris de la 1867; cu reparația teatrului național la 1874 a făcut abuzuri scandaloase. Ca să nu fie dat pe față și tradus în judecată, trecu ca scriitor la **Românul** când cu venirea guvernului liberal la 1876. La Paris ca întâiu secretar al legației românești se făcu de rîs, și cartea „Filles du monde” a lui Oudinot îl zugrăvește cu o lumină tristă atât pe dânsul cât și pe familia lui. Nici un om n'a cunoscut așa de bine meșteșugul de a face bani din toate și de a frustra pe creditorii săi: de la Academie a luat la 1886 premiul de 12000 mii de lei cu cele trei volume ale operelor sale fără a plăti lui Niculescu librarul o pară din polița de 20 mii de lei pentru cărțile luate pe credit din librăria Danielopolu; cu tipărirea Tesaurului de la Pietroasa a mâncat o mare parte din banii tiparului etc.

Aici manuscrisul se încheie brusc. Nu e niciun indiciu să fi fost continuat în altă parte. Se pare că însuși Anghel Demetriescu ar fi șovăit în fața durtății liniilor morale pe care trebuia să le creșteze. Și a lăsat să vorbească mai bine tăcerea.

OVIDIU PAPADIMA

INTRE G. IBRĂILEANU ȘI E. LOVINESCU

După cum se știe catedra de istoria literaturii române moderne dela Facultatea de Litere din Iași a fost suplinită în 1911—1912 de E. Lovinescu care a făcut un curs despre G. Asaki.

Încă dela 1 Iunie 1912 — catedra declarându-se vacantă, — E. Lovinescu se înscrie la concurs. Consiliul Facultății convocat pe data de 5 Iunie propune însă pentru a fi numit la catedră pe G. Ibrăileanu, fără concurs.

Cererea semnată de P. Râșcanu, A. Xenopol și A. Philippide invocă următoarele argumente:

1. G. Ibrăileanu a lucrat opt ani la dicționarul limbii române.
2. S'a distins la examenul de capacitate și a funcționat ca profesor secundar 13 ani.
3. A suplinit trei ani catedra de istoria literaturii române moderne și estetica literară „cu cea mai mare competență”.
4. Redactează de 7 ani **Viața Românească**, „una din cele mai importante reviste care au apărut vreodată în țara noastră”.
5. A publicat — în afară de teza de doctorat, — **Spiritul critic în cultura românească și Scriitori și curente**, opere „dintre cele mai remarcabile, atât din punct de vedere al originalității cât și din acel al fineții și al profundității ideilor”.
6. Are numeroase alte articole care vor forma materialul „multor alte volume”.
7. Cursul profesat la Universitate între 1908—1911 (asupra literaturii românești dintre 1800—1880) și volumele publicate tratează întregul obiect al catedrei. „D-l Ibrăileanu este atât de apt pentru a ocupa această catedră, încât sântem convinși că dacă D-sa ar fi împiedecat de a o ocupa, aceasta ar constitui o pagubă foarte mare pentru universitatea noastră”.

Piedica o constituia articolul 80 din lege care cerea candidatului la concurs un stagiu de trei ani împliniți dela trecerea doctoratului (iar dela doctoratul lui Ibrăileanu până la data concursului nu era — afirmă Lovinescu — decât o zi). Dar articolul 81 lăsa latitudinea recomandării pe temeiul „personalității științifice” a candidatului.

Intrunit la 7 Iunie în ședință unită cu consiliul Facultății de Litere, senatul universitar votează cu unsprezece voturi pentru și unul contra din doisprezece membri prezenți propunerea celor trei. Din procesul verbal se vede că discuția s'a referit doar la legitimitatea articolului 81, pentru care au optat toți, cu excepția **dr. Găvănescul**.

După citirea de către rectorul G. Bogdan a propunerii consiliului Facultății de Litere, a luat cuvântul decanul Facultății de Medicină, dr. N. Leon, exprimându-și părerea că dacă s'ar aplica

articolul 80 (concurusul!) s'ar face lui G. Ibrăileanu o nedreptate, iar Facultatea de Litere ar pierde prin îndepărtarea lui.

Ilie Bărbulescu arată că Ibrăileanu nu e o somitate „în sensul doctorilor Babeş şi Asachi”, dar e „o personalitate puternic reliefată în mişcarea noastră culturală”. Numele lui e recunoscut „ca a oricărui altuia din generaţia nouă(?)”, alături de al d-lui profesor dela Bucureşti, Mihail Dragomirescu”. Operele publicate în **Viaţa Rominească** au trecut „prin critica estetică a condeiului său” (sic) după un „crez” care este al întregii reviste. Polemicile pe care le-a stârnit denotă că e „cineva”, iar „răposatul G. Panu” i-a făcut aprecieri elogiqase în **Săptămâna**.

Aceste merite nu convinseseră pe I. Găvănescul care socotea că un concurs ar fi mai drept, dând prilejul competitorilor să se infrunte. Cum însă Ibrăileanu nu avea stagiul della doctorat, iar Petre V. Haneş candidat şi el nu avea doctoratul, Găvănescul sugera amânarea concursului cu trei ani. Din păcate legea nu admitea o vacanţă atât de lungă la catedră, pe de altă parte nu era uşor de trecut peste propunerea cu greutate a lui Xenopol şi Philippide.

„Am încredere în recomandarea specialiştilor şi sânt convins şi eu că D-l G. Ibrăileanu e un element de mare valoare care va face desigur, cinste Universităţii noastre” — declara, din partea Facultăţii de Ştiinţi, P. Bujor.

Cuvântul decisiv a fost acela al lui A. Xenopol.

„D-l G. Ibrăileanu nu are nevoie de diploma de doctor, pentru a deveni profesor, de oarece această diplomă dă poate strălucire ştiinţei D-sale, dar nu o documentează şi nici nu o întemeiază; d-sa este calificat pentru profesoratul la Universitate, prin toată cariera D-sale de până acum; D-sa este un om pe deplin matur, pe deplin petrecut în toată viaţa lui în studiile de literatură, de limba română, — şi care şi-a făcut probele prin suplinirea sa, cea atât de strălucită a catedrei de Istoria literaturii române şi Estetica literară... precum şi prin numeroasele sale articole publicate, în deosebite reviste şi mai ales în marea revistă **Viaţa Rominească**, precum şi prin cele trei volume ieşite până acum din pana D-sale... mai ales prin eminenta sa lucrare **Spiritul critic**... scriere pe care nu ne sfiim a o pune în rândul celor mai eminente producţii ale gândului românesc...”

Xenopol nici nu amintea de Eugen Lovinescu, cât despre M. B. Cantacuzin (din partea Facultăţii de Drept) şi rectorul Bogdan aceştia i se raliau fără rezerve, ceilalţi (A. Mănescu, decanul Facultăţii de Ştiinţi; D. Alexandrescu, decanul Facultăţii de Drept; dr. M. Manicatide, delegatul Facultăţii de Medicină; P. Râşcanu şi Al. Philippide) votând cu toţii pe G. Ibrăileanu.

Lovinescu bănuia poate că hotărîrea era definitivă, totuşi în-

cunoștințat de rezoluția senatului. — formulă, nu — fără ironie, un protest către ministru în patru puncte însoțit de un memoriu de titluri și lucrări cerând „favoarea” concursului, sub cuvânt că meritele sale sunt mai mari, iar doctoratul lui Ibrăileanu ilegal (Ultima afirmație este orice s’ar spune injustă, căci ca suplinitor Lovinescu nu putea să facă parte din comisiya de doctorat a lui Ibrăileanu).

1. „Aspirantul” — susținea E. Lovinescu — nu și-a consultat profesorul cu privire la subiectul tezei de doctorat, „nici n’am fost raportorul tezei cum cere regulamentul, nici măcar membru în comisiunea de examinare”. 2. Valoarea colaborării lui Ibrăileanu la dicționarul limbii române cât și aceea a cursurilor lui universitare nu se poate cunoaște, întrucât nici dicționarul, nici cursurile nu s’au publicat. 3. De fapt activitatea contracandidatului său se reduce la două „volumașe”, nu la trei, deoarece „teza nu se numără”. El, E. Lovinescu, doctor dela Paris („de unde sunt numai patru doctori cu diploma de stat”) și docent al catedrei similare de la Universitatea din București prezintă ca lucrări de specialitate „14 volume”, adică „de 7 ori mai mult de cât candidatul ce voește să ajungă prin art. 81”. 4. Consiliul renunță la concurs numai pentru că între doctoratul lui G. Ibrăileanu și instituirea concursului e numai o zi (termenul de înscriere expira la 17 Iunie) ori nu e cuvânt că dacă legea nu te oprește să fii ceva mai mic, să ai dreptul de a aspira să fii deodată ceva mai mare”.

E. Lovinescu era și el licențiat magna cum laude al Facultății de Litere din București, reușise primul la examenul de capacitate din 1904 și profesase deasemeni în învățământul secundar (la liceul Matei Basarab, ca profesor de limba latină). Lucrările sale publicate până în 1912 (dacă eliminăm, cu criteriul chiar al candidatului, teza de doctorat și articolele din reviste) sunt însă numai în număr de șase și anume: **O chestie de sintaxă latină**, broșură, 1904; **Pronunțarea latinei în epoca clasică**, broșură, 1904; **Pași pe nisip**, I-II, 1906; **Critice**, I-II, 1909-1910; **Critica și istoria literară**, lecție de deschidere la Universitatea din București, 1910; **Grigore Alexandrescu, viața și opera sa**, 1910.

Ministerul n’a dat curs protestului lui E. Lovinescu și la 27 Iunie 1912 prin Înalt Decret nr. 3277, comunicat Universității din Iași cu nr. 45.245, numește pe G. Ibrăileanu profesor titular pe data de 1 Octombrie, în baza articolului 81.

a. v.

„Canțonet”-ul **Tronc Lude Măscărescu sau ministru Tirtiflich** (Jassy, 1875) de Gh. Tăutu, pare a face aluzie la Titu Maiorescu. Canțoneta e cu totul anodină:

Hop! Tronc Lude Măscărescu,
Ministru s'au pomenit;
Tirtiflich momiteșcu,
Au agiuns ce n'au gândit.

Căci în țeara românească
Are merit cel ținguş,
Cel ce știe se mîntească
Cel ce este bun ghiduș.

Eroul a petrecut mulți ani de studiu prin Viena, Berlin și prin [alte orașele germane], de unde și-a procurat diploma de doctor în filosofie, poartă barbișon și declară că după Consiliu are prelegere. Într'adevăr, în anul 1875 Titu Maiorescu era ministru de instrucție și din toamna 1874 organizase prelegeri libere la Facultatea de Litere din București.

* * *

Ms. academic 4168 cuprinde 6 scrisori ale lui C. Negruzzi către G. Bariț dintre anii 1839-1846. În scrisoarea din 31 Mai 1846 Negruzzi

comunică următoarele: „În ceasurile slobode, m'am ocupat a face o adunare din cei mai vestiți autori francezi ce au scris asupra legilor, adăogând și teoriile mele. Mai mult însă am urmat pre Montesquieu și Carré” Compilația ar fi alcătuit o broșură de 4—5 coale sub titlul **Elemente de dreptul politic**. Negruzzi întreba dacă se putea tipări la Brașov, spre a se evita cenșura din Moldova. Prin scrisoarea din 17 Iulie 1846 prozatorul anunța că a expediat manuscrisul și 10 galbeni și că dorea un tiraj de 500 exemplare. Broșura s'a tipărit și la 16/4 Octombrie 1846 Negruzzi dădea instrucții cum să i se expedieze exemplarele.

Cartea în chestiune există la Academia Română într'un miscellaneu fără numele lui Negruzzi, astfel: **„Elemente de dreptul politic”**. Dupre mai mulți autori, de un filoromân. Brașov. În tipografia lui Ioan Gătt, 1846”. Ea are vădită tendință democratică, tratează despre deosebitele forme de guvern, republică, monarhie, și în cele din urmă „Despre guvernul reprezentativ”. Acesta e motivul pentru care Negruzzi a recurs la tipar brașovean și la anonim.